

AGDUPT

ADdressing skills mismatching in the green sector through Digital Upskilling of veT

D2.2

Analiza zelenog sektora Trendovi i potrebe

Centre for Social Innovation – CSI Cyprus

Centar za društvene inovacije – CSI Kipar

Finansira Evropska unija. Izneseni stavovi i mišljenja su lični stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Evropske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Evropska unija ni EACEA ne mogu biti odgovorne za njih.

**Co-funded by
the European Union**

Podaci o ishodu projekta

Ugovor o grantu br.	
Akronim projekta	ADDUPT
Naziv projekta	Djelovanje na neusklađenosti vještina u zelenom sektoru privrede kroz jačanje digitalnih vještina stručnog obrazovanja
Vremenski okvir i trajanje projekta	01/01/2023-31/12/2025 36 mjeseci
Referentni broj projekta	101092398
Radni paket	RP2 - Jačanje veze između stručnog obrazovanja i tržišta rada
Zadatak	T2.1
Ishod	D2.2 Analiza zelenog sektora: Trendovi i potrebe
Status	Konačna
Broj verzije	1.0
Odgovoran za ishod	Centar za društvene inovacije – CSI Kipar
Nivo diseminacije	EU
Rok	21.07.2023.
Datum podnošenja	15.09.2023.

Koordinator projekta

Ime	
Organizacija	CENTRO SUPERIOR DE FORMACION EUROPA-SUR SA - CESUR
E-mail	petrasulovska@petsulo.onmicrosoft.com
Poštanska adresa	Calle Tomás Heredia 1, Malaga, Španija

Istorija verzija

Verzija	Datum	Autor	Opis
1.0	21.07.2023.	CSI	Prvi nacrt
2.0	09.08.2023.	CSI	Završna verzija
2.1	06.09.2023.	PPK BL	Prevod na BHS

Popis autora

Ime	Organizacija
Afrodite Theochare	Centar za društvene inovacije – CSI – Kipar
Anastasia Liopetriti	Centar za društvene inovacije – CSI – Kipar
Milena Đudić, prevod	Područna privredna komora Banja Luka

Sadržaj

SADRŽAJ.....	3
KONTEKST.....	6
UVOD.....	7
1 NALAZI TEORETSKOG ISTRAŽIVANJA: ZELENI SEKTOR, ORGANIZACIJE STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE, TE RESURSI I ALATI	9
ZELENI SEKTOR	9
ORGANIZACIJE ZA STRUČNO OBRAZOVANJE I OBUKU	9
REZULTATI ISTRAŽIVANJA RESURSA I ALATA	10
INTEGRISANI ZAKLJUČCI IZ STUDIJA: ZELENI SEKTOR, ORGANIZACIJE ZA SOO I RESURSI I ALATI.....	12
2 ISHODI TERENSKOG ISTRAŽIVANJA: REZULTATI ONLAJN ANKETE ZA PREDSTAVNIKE TRŽIŠTA RADA	13
GEOGRAFSKI RASPORED I ORGANIZACIJE UČESNICI	13
ZASTUPLJENE ORGANIZACIJE I SEKTORI	13
PODRUČJA ZELENE PRIVREDE KOJA SU U RAZVOJU U REGIJI ZAPADNOG BALKANA	14
IZAZOVI U ZAPOŠLJAVANJU KVALIFIKOVANIH RADNIKA U ZELENOM SEKTORU ZAPADNOG BALKANA	15
ODREĐIVANJE PRIORITETNIH IZAZOVA U ZELENOM SEKTORU: UNAPREĐENJE KLJUČNIH PODRUČJA ZA ODRŽIVI RAST	16
RJEŠAVANJE PROBLEMA NEDOSTATKA VJEŠTINA U ZELENOM SEKTORU ZAPADNOG BALKANA: KLJUČNI NALAZI.....	17

<u>PROCJENA VAŽNOSTI VJEŠTINA U ZELENOM SEKTORU</u>	<u>18</u>
<u>NIVOI STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE ZAPOSLENIH: MJERENJE UČEŠĆA.....</u>	<u>19</u>
<u>REZULTATI ORGANIZACIJA ZA STRUČNO OBRAZOVANJE I OBUKU U PRIPREMI UČENIKA ZA ZELENI SEKTOR</u>	<u>20</u>
<u>NEPODUDARNOSTI IZMEĐU ZELENOG SEKTORA I ORGANIZACIJA KOJE PRUŽAJU STRUČNO OBRAZOVANJE I OBUKU</u>	<u>20</u>
<u>ZAJEDNIČKI PRISTUPI ZA RJEŠAVANJE NEUSKLAĐENOSTI VJEŠTINA U ZELENOM SEKTORU</u>	<u>21</u>
<u>UVIDI I PERSPEKTIVE O VJEŠTINAMA I IZAZOVIMA ZELENOG SEKTORA.....</u>	<u>22</u>
<u>PERSPEKTIVE PREDSTAVNIKA TRŽIŠTA RADA: KLJUČNI ZAKLJUČCI</u>	<u>23</u>
<u>3 ISHODI TERENSKOG ISTRAŽIVANJA: REZULTATI ONLAJN ANKETE PREDSTAVNIKA STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKA</u>	<u>25</u>
<u>SAŽETAK ANKETNIH ODGOVORA PREDSTAVNIKA STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKA U CRNOJ GORI, ALBANIJI I BOSNI I HERCEGOVINI</u>	<u>25</u>
<u>ZELENI SEKTORI OBUHVAĆENI PROGRAMIMA KOJE NUDI STRUČNO OBRAZOVANJE I OBUKA</u>	<u>25</u>
<u>VJEŠTINE I ZNANJA U ZELENOM SEKTORU KOJA SU NA RASPOLAGANJU POLAZNICIMA STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE</u>	<u>26</u>
<u>OCJENA VJEŠTINA I ZNANJA DOSTUPNIH POLAZNICIMA STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE U ZELENOM SEKTORU.....</u>	<u>28</u>
<u>PRIPREMLJENOST UČENIKA ZA TRŽIŠTE RADA U ZELENOM SEKTORU</u>	<u>30</u>
<u>NEUSKLAĐENOSTI IZMEĐU STRUČNOG OBRAZOVANJA I ZELENOG SEKTORA.....</u>	<u>31</u>
<u>USKLAĐIVANJE POSTOJEĆEG STRUČNOG NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA S POTREBAMA ZELENOG SEKTORA.....</u>	<u>32</u>
<u>SPREMNOST ORGANIZACIJA ZA STRUČNO OBRAZOVANJE I OBUKU ZA PRUŽANJE OBUKE O ZELENIM TEHNOLOGIJAMA I PRAKSAMA</u>	<u>33</u>

<u>EFIKASNOST NASTAVNIH METODA U PRIPREMI UČENIKA ZA ZELENI SEKTOR.....</u>	<u>34</u>
<u>VAŽNOST SARADNJE SA PRIVREDNIM SUBJEKTIMA IZ ZELENOG SEKTORA PRI IZRADI PROGRAMA OBUKE</u>	<u>35</u>
<u>UČESTALOST SARADNJE SA PRIVREDNIM SUBJEKTIMA IZ ZELENOG SEKTORA U IZRADI PROGRAMA STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE</u>	<u>37</u>
<u>UČESTALOST ISTRAŽIVANJA O POTREBAMA I TRENDOVIMA ZELENOG SEKTORA ZA PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE</u>	<u>39</u>
<u>MJERENJE USPJEHA SOO PROGRAMA U ZAPOŠLJAVANJU</u>	<u>40</u>
<u>SVIJEŠT O MOGUĆNOSTIMA ZAPOŠLJAVANJA U ZELENOM SEKTORU OD STRANE ORGANIZACIJA ZA STRUČNO OBRAZOVANJE I OBUKU</u>	<u>41</u>
<u>FLEKSIBILNOST USTANOVA ZA STRUČNO OBRAZOVANJE I OBUKU U PRILAGOĐAVANJU PROMJENJIVIM POTREBAMA ZELENOG SEKTORA.....</u>	<u>42</u>
<u>MOGUĆNOSTI STAŽIRANJA I UČENJA ZASNOVANOG NA RADU U USTANOVAMA ZA STRUČNO OBRAZOVANJE I OBUKU ZA ZELENI SEKTOR.....</u>	<u>43</u>
<u>POTREBE ZA VJEŠTINAMA I IZAZOVI U ZELENOM SEKTORU ZAPADNOG BALKANA</u>	<u>45</u>
<u>SAŽETAK KLJUČNIH NALAZA: TERENSKO ISTRAŽIVANJE PREDSTAVNIKA STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE U ZELENOM SEKTORU ZAPADNOG BALKANA.....</u>	<u>46</u>
<u>PREMA ODRŽIVOJ BUDUĆNOSTI: ZAKLJUČCI O ZELENOM SEKTORU ZAPADNOG BALKANA.....</u>	<u>49</u>

Kontekst

Program proširenja EU za region zapadnog Balkana (ZB) cilja na nekoliko oblasti od interesa na kojima treba djelovati, uključujući situaciju na tržištu rada. Čini se da je privredni oporavak regije na pravom putu, ali postoji značajna neusklađenost između ponuđenih vještina i znanja sa potrebama preduzeća. Da bi se odgovorilo na ove potrebe, pokrenut je projekat ADDUPT s posebnim fokusom na jačanje veze između stručnog obrazovanja u zemljama zapadnog Balkana i zelenog sektora u razvoju na njihovim tržištima rada.

Projekat ADDUPT postavio je nekoliko ciljeva usmjerenih na jačanje regionalnog SOO (stručno obrazovanje i obuka) sistema i razvoj plodnog odnosa s dinamičnim zelenim sektorom. Prvo, nastoji razviti mehanizam za ocjenu poslovnih potreba u zelenom sektoru, čime se osigurava pravovremeno i sveobuhvatno usklađivanje između ponude stručnog obrazovanja i obuke i rastućih zahtjeva ekološki osviještenih industrija. Projekat takođe ima za cilj pružiti dubinsku analizu zelenog sektora u zemljama učesnicama, odnosno Albaniji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori.

Projekat takođe naglašava podršku osoblju u stručnom obrazovanju na zapadnom Balkanu, s ciljem uspostavljanja fleksibilnih i interaktivnih veza između stručnog obrazovanja i obuke i tržišta rada. Izgradnjom kapaciteta organizacija ZB-SOO (stručno obrazovanje i obuka na zapadnom Balkanu) da uključe potrebe zelenog tržišta rada u svoje obuke, projekat nastoji poboljšati potencijal zapošljivosti ZB-SOO učenika i osposobiti ih vještinama potrebnim za napredovanje u zelenom sektoru koji je u ekspanziji.

Osim toga, projekt nastoji izgraditi kapacitet organizacija stručnog obrazovanja da inkorporiraju potrebe zelenog tržišta rada u obuke koje nude, unaprijede vještine i znanje predavača i osoblja kroz razvoj digitalnih resursa za mikroučenje, te poboljšaju potencijal zapošljavanja učenika stručnih škola kroz unaprijeđene kapacitete stručnog obrazovanja za pružanje obuka koje odgovaraju potrebama zelenog sektora.

ADDUPT se fokusira na poboljšanje kvaliteta stručnog obrazovanja i osiguravanje kontinuiranog profesionalnog razvoja nastavnika i trenera u zemljama zapadnog Balkana koje nisu povezane s Programom, istovremeno se baveći i potrebama zelenog sektora na tržištima rada koji je u razvoju.

Uvod

Ovaj izvještaj je sveobuhvatna analiza u okviru projekta ADDUPT, čiji je cilj rješavanje izazova s kojima se suočava sektor stručnog obrazovanja i obuke u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Ove zemlje dijele zajedničke probleme neusklađenosti vještina između ponude SOO i rastućih potreba poslodavaca. Primarna svrha izvještaja je rasvijetliti trenutne trendove i promjenjive potrebe tržišta rada zelenog sektora u partnerskim zemljama zapadnog Balkana. Kroz ovu analizu, projekat želi uspostaviti operativni mehanizam koji efikasno procijenjuje poslovne potrebe u zelenom sektoru. Cilj je omogućiti pravovremene, ciljne i sveobuhvatne prilagodbe u pružanju stručnog obrazovanja i obuke, kako bi se premostio jaz u vještinama između sistema stručnog obrazovanja i obuke i tržišta rada u zelenom sektoru.

Metodologija usvojena za sastavljanje ovog izvještaja obuhvaćala je dva različita dijela kako bi se efikasno odgovorilo na utvrđene potrebe:

Teoretsko istraživanje: Zemlje partneri zapadnog Balkana (ZB), odnosno Albanija, Bosna i Hercegovina i Crna Gora, provele su temeljno teoretsko istraživanje. Ova je faza podrazumijevala sveobuhvatnu identifikaciju potreba unutar zelenog sektora, što je poslužilo kao temelj za razvoj alata. Alate će koristiti organizacije za stručno obrazovanje i obuku za ažuriranje svojih nastavnih planova i programa u skladu s utvrđenim potrebama tržišta rada u zelenom sektoru.

Terensko istraživanje: Drugi dio uključivao je terensko istraživanje koje su takođe provele zemlje zapadnog Balkana putem anketnih pitanja. Rezultati ove faze pridonijeli su sastavljenom izvještaju i prikazali su nalaze proizašle iz teoretskog i terenskog istraživanja u nacionalnim izvještajima tri zemlje zapadnog Balkana. Najznačajniji podaci za analizu uključivali su tehnološki napredak u zelenom sektoru, korištenje zelenog finansiranja, politike i propise koji regulišu zeleni sektor, identifikaciju ključnih zanimanja i radnih uloga, potrebne vještine zaposlenih u zelenom sektoru, trenutni status institucija za stručno obrazovanje i obuke i nivo obuke koju pružaju, područja koja trebaju poboljšanja u organizacijama za stručno obrazovanje i obuku, ulogu i uticaj novih tehnologija u zelenom sektoru i opseg partnerstva između institucija za stručno obrazovanje i obuku i poslodavaca. Osim toga, izvještaj je ispitao nastavne metode i tehnološke alate koji se koriste u ustanovama za stručno obrazovanje i obuku.

Ciljne grupe: Sastavljeni izvještaj bio je namijenjen različitim ciljnim grupama uključenim u sektor stručnog obrazovanja i obuke i tržište rada zelenog sektora. Te su grupe uključivale organizacije stručnog obrazovanja i obuke, nastavno i drugo osoblje, učenike stručnog obrazovanja i obuke, predstavnike lokalnih, nacionalnih i evropskih obrazovnih vlasti u području stručnog obrazovanja i obuke, poslodavce unutar zelenog sektora, komore i profesionalna udruženja te obrazovne i strukovne mreže. Izvještaj služi kao vrijedan izvor informacija za donošenje odluka, razvoj promjena politika i olakšavanje saradnje između aktera kako bi se osiguralo da su odredbe stručnog obrazovanja i obuke efikasno usklađene s rastućim zahtjevima tržišta rada zelenog sektora.

Kombinacijom nalaza teoretskog i terenskog istraživanja, izvještaj pruža holistički pogled na trenutno stanje sektora stručnog obrazovanja i obuke, tržišta rada u zelenom sektoru i područja za poboljšanje i usklađivanje. Ova sveobuhvatna analiza pomoći će u formulisanju operativnog mehanizma koji će otvoriti put kvalifikovanoj i prilagodljivoj radnoj snazi, sposobnoj značajno doprinijeti rastu i održivosti zelenog sektora na zapadnom Balkanu.

Co-funded by
the European Union

Finansira Evropska unija. Izneseni stavovi i mišljenja su odgovornos autora i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Evropske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Niti Evropska unija ni EACEA ne mogu biti odgovorni za njih.

1 Nalazi teoretskog istraživanja: zeleni sektor, organizacije stručnog obrazovanja i obuke, te resursi i alati

Istraživanje je provedeno u tri zemlje: Albaniji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori i otkriva različite nalaze u vezi sa zelenim sektorom, organizacijama za SOO, resursima i alatima.

Zeleni sektor

U **Albaniji** je u posljednje tri decenije postignut značajan privredni napredak, prelaskom iz privrede s niskim dohotkom u državu kandidata EU sa srednjim dohotkom. Međutim, uvoz energije, posebno fosilnih goriva, koči privredni rast, doprinosi trgovinskom deficitu i čini zemlju osjetljivom na šokove u snabdjevanju. Iako hidroenergija predstavlja značajan udio u proizvodnji električne energije, zavisnost o godišnjoj količini padavina dovodi do fluktuacija u domaćoj proizvodnji energije. Kako bi odgovorila na te izazove, Albanija treba poboljšati energetske sigurnost, održivost i troškovno konkurentno snabdjevanje povećanjem udjela obnovljive energije u energetskom miksu i diverzifikacijom sektora električne energije. Korišćenje sunčeve energije nudi značajne mogućnosti u zemlji.

U **Bosni i Hercegovini**, privreda je u ekspanziji, ali je stopa otvaranja radnih mjesta i dalje niska, što rezultira izazovnim tržištem rada. Iako vlada još nije izradila zakone koji se posebno odnose na zeleni sektor, postoje pokazatelji o napretku u raznim područjima, kao što su energija, građevinarstvo, poljoprivreda, transport, proizvodnja i turizam. Prepoznata je važnost principa cirkularne privrede te postoji potreba za stručnjacima i savjetnicima u ovom području. Potencijal za nova zelena radna mjesta postoji u sektorima održive poljoprivrede, proizvodnje i mobilnosti. Iako se očekuje da će vladine politike i inicijative stvoriti nove prilike za zapošljavanje i doprinijeti održivoj privredi, može postojati potreba za prekvalifikacijom i usavršavanjem radne snage, kako bi se zadovoljili zahtjevi ovih novih zelenih poslova.

U **Crnoj Gori** Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. naglašava uvođenje zelene ekonomije i ističe prioriteta područja, uključujući ublažavanje klimatskih promjena, efikasnost resursa, upravljanje otpadom, cirkularnu privredu, održivu proizvodnju i potrošnju te povećanje konkurentnosti. Očekuje se da će se rast zaposlenosti oslanjati na zelenu ekonomiju, s posebnim naglaskom na obnovljivu energiju, energetske efikasnost, recikliranje, javni prijevoz, poljoprivredu i turizam. Uslužni sektor zapošljava većinu radne snage, što naglašava važnost ozelenjavanja uslužnih djelatnosti, posebno u trgovini na veliko i malo te uslugama. Ministarstvo kapitalnih ulaganja provodi projekat poboljšanja energetske efikasnosti u javnom sektoru, izdvajajući značajna sredstva za te inicijative.

Organizacije za stručno obrazovanje i obuku

U **Albaniji** su uloženi napor da se poboljša sistem stručnog obrazovanja i obuke uključivanjem privatnog sektora, modernizacijom obrazovanja i uključivanjem zelenih vještina u nacionalni

Co-funded by
the European Union

Finansira Evropska unija. Izneseni stavovi i mišljenja su odgovornost autora i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Evropske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Niti Evropska unija ni EACEA ne mogu biti odgovorni za njih.

kurikulum. Sporazumi između javnih pružatelja stručnog obrazovanja i obuke i privatnog sektora omogućili su učenicima mogućnosti učenja zasnovanog na radu. U toku su planovi za jačanje uključenosti predstavnika privatnog sektora u upravne odbore, formalizaciju saradnje s preduzećima i uspostavu klastera saradnje između pružalaca stručnog obrazovanja i obuke i privrede. Predloženi su indikatori kvaliteta za procjenu efikasnosti albanskog sistema SOO, uključujući relevantnost tržišta rada i saradnju s privatnim sektorom. Postoji tražnja za tehnološkim vještinama, posebno u vezi sa solarnom energijom, te manjak kvalifikovanih instalatera solarnih panela i energetske revizora.

U **Bosni i Hercegovini**, organizacije SOO se suočavaju s izazovima kao što su zastarjeli nastavni planovi i programi, ograničeni resursi, nedovoljna saradnja s partnerima iz industrije i neadekvatna obuka za nastavnike. Kako bi poboljšale kapacitete, organizacije za stručno obrazovanje i obuku moraju ažurirati nastavne planove i programe, ulagati u opremu i materijale, povećati saradnju s industrijom i osigurati obuku za nastavnike o zelenim tehnologijama i praksama. Prilagođavanje nastavnih planova i programa radi zadovoljenja potreba zelenog sektora zahtijeva blisku saradnju s poslodavcima, uključujući konsultacije za prepoznavanje traženih vještina, partnerstva za učenje zasnovano na radu i praksi. Učenje zasnovano na radu, posebno dualno obrazovanje, provodi se kao pilot projekat u nekim ustanovama za stručno obrazovanje. Međutim, potrebni su dodatni naponi kako bi se ojačala saradnja između ustanova za stručno obrazovanje i obuku i poslodavaca, unaprijedili nastavni planovi i programi i uskladili programi obuke s potrebama poslodavaca.

U **Crnoj Gori** je obrazovna politika centralizovana pod odgovornošću Ministarstva prosvjete. Provedene su reforme kako bi se obrazovni sistem uskladio sa savremenim trendovima i standardima kvalitete. Neki fakulteti nude studijske programe koji se odnose na zelene poslove, poput zaštite životne sredine, energetske efikasnosti, održivog razvoja i biomase kao izvora energije. Ciljevi za SOO u Crnoj Gori uključuju jačanje osiguranja kvalitete s fokusom na učenje zasnovano na radu, povećanje fleksibilnosti u sistemu kvalifikacija i promociju digitalizacije.

Rezultati istraživanja resursa i alata

Istraživanje u **Albaniji** pokazuje da zemlja ima veliki potencijal za razvoj solarnih i vjetroelektrana zbog obilnog sunčevog zračenja i konstantne brzine vjetra. Vlada je uvela tržišno utemeljene programe podrške za obnovljive izvore energije, iako postoji potreba za definisanjem kvota i dugoročnih aukcija. Nadalje, nove tehnologije, kao što su plutajući solarni paneli, nude isplative mogućnosti ulaganja i poboljšanu kontrolu i sigurnost. Digitalizacija se označava kao ključni faktor koji omogućava pametniju i efikasniju proizvodnju, prijenos i distribuciju energije. Prepoznavajući važnost obnovljive energije za energetske sigurnost, privredni razvoj, održivost i zaštitu životne sredine, albanska vlada ima za cilj promovirati njezinu upotrebu i iskoristiti povezane socio-ekonomske koristi. Kako bi maksimalno iskoristili te mogućnosti, donosioci odluka moraju se usredotočiti na razvoj lokalne radne snage sa potrebnim vještinama za projekte obnovljive energije. To zahtijeva odgovarajuću obuku, praćenje tehnoloških trendova i unaprijeđen sistem prikupljanja energetske podataka, analize i razmjene znanja među institucijama. Sektor obnovljive energije zahtijeva različite vještine, uključujući pravnu i regulatornu stručnost, stručnjake za procese odobravanja, operatere prijenosnih mreža, stručnjake za finansiranje energetske projekata i znanje o zelenoj energiji. Osim toga, potrebno je unaprijediti

vještine povezane s instalisanjem opreme za obnovljive izvore energije, kao što su solarni paneli i energetske preglede, kako bi se privuklo više ulaganja u obnovljive izvore energije.

U **Bosni i Hercegovini**, istraživanje naglašava izazove s kojima se suočavaju organizacije SOO, uključujući zastarjele nastavne planove i programe, ograničene resurse, nedovoljnu saradnju s partnerima iz industrije i neadekvatnu obuku za nastavnike. Međutim, očekuje se da će nove tehnologije imati značajan uticaj na zeleni sektor u zemlji. Kako bi odgovorile na te izazove i iskoristile prilike, organizacije za stručno obrazovanje i obuku treba da ažuriraju svoje nastavne planove i programe, ulažu u opremu i materijale, povećaju saradnju s partnerima iz industrije i omoguće obuku za nastavnike kako bi osigurali njihovo poznavanje zelenih tehnologija i praksi. Bliska saradnja s poslodavcima je neophodna kako bi se prilagodili nastavni planovi i programi obuke i zadovoljile specifične vještine i znanja koja traže poslodavci u zelenom sektoru. Učenje zasnovano na radu, uključujući dualno obrazovanje, prepoznato je kao vrijedan pristup te se ulažu naponi da se takvi programi provedu. Postoji potreba za većom uključenošću poslodavaca u razvoj nastavnih planova i programa i većom fleksibilnošću u organizaciji učenja zasnovanog na radu. Nadalje, digitalna svijest i informatičke vještine prepoznate su kao ključne za podržavanje rasta konkurentnosti na tržištu rada.

U **Crnoj Gori** istraživanje ističe strateški prioritet kvalitetnog i inkluzivnog obrazovanja koje omogućuje cjeloživotno učenje i podupire izgradnju društva zasnovanog na znanju. Preduzete su reforme za poboljšanje obrazovanja na svim nivoima, uključujući srednje obrazovanje i stručno obrazovanje. Ciljevi su povećanje kvalitete i efikasnosti opšteg srednjeg obrazovanja, relevantnost stručnog obrazovanja za tržište rada te pružanje mogućnosti odraslima za sticanje potrebnih znanja i vještina za zapošljivost i cjeloživotno učenje. Planirane aktivnosti usmjerene su na područja kao što su poboljšanje zakona i strateških dokumenata, evaluacija obrazovnih programa, podrška razvoju nastavnika, jačanje partnerstva između škola i poslodavaca te promocija cjeloživotnog učenja kroz programe obuke i priznavanje neformalnog i informalnog učenja. Istraživanje naglašava važnost opremanja škola resursima, promocije usluga profesionalnog usmjeravanja i podržavanja mobilnosti učenika i nastavnika kako bi se poboljšali obrazovni rezultati.

Integrirani zaključci iz studija: zeleni sektor, organizacije za SOO i resursi i alati

Nalazi teoretskog istraživanja iz tri dijela – Zeleni sektor, Organizacije za SOO i Resursi i alati – pružaju vrijedan uvid u izazove i prilike za održivi razvoj u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori.

Albanija je postigla značajan privredni napredak i namjerava povećati udio obnovljive energije u svom energetsom miksu. U energetsom sektoru dominiraju fosilna goriva, ali ova država takođe ima jedan od najvećih udjela obnovljive energije u jugoistočnoj Europi, iz hidroelektrana. Međutim, uvoz energije i oslanjanje na godišnje padavine predstavljaju izazove za energetske sigurnost i održivost. Albanska vlada prepoznaje važnost promocije obnovljive energije i energetske efikasnosti za privredni razvoj, energetske sigurnost i zaštitu životne sredine. Kako bi se postigli ovi ciljevi, potrebno je uložiti napore u razvoj pouzdanog i kvalitetnog sistema stručnog obrazovanja i obuke (SOO) koji pruža potrebne vještine za zeleni sektor. Da bi se riješile neusklađenosti vještina i podstakao rast sektora obnovljivih izvora energije preporučuju se veći angažman privatnog sektora, saradnja s organizacijama za stručno obrazovanje i obuku te uvođenje nastavnih planova i programa za obnovljive izvore energije.

Bosna i Hercegovina se suočava s izazovima u otvaranju novih radnih mjesta i tržištu rada. Vlada tek treba razviti posebne zakone za zeleni sektor, ali napredak je očigledan u raznim sektorima kao što su energija, građevinarstvo, poljoprivreda, transport, proizvodnja i turizam. Institucije stručnog obrazovanja i obuke igraju ključnu ulogu u pripremanju učenika za zeleni sektor ažuriranjem nastavnih planova i programa, ulaganjem u resurse i opremu te bliskom saradnjom s industrijskim partnerima. Tražene su vještine i znanja u oblasti tehnologije obnovljivih izvora energije, energetske efikasnosti, upravljanju otpadom, cirkularnoj ekonomiji i održivoj poljoprivredi. Za premošćivanje jaza u vještinama i rast broja zelenih radnih mjesta neophodno je unapređenje saradnje između ustanova za stručno obrazovanje i obuku i poslodavaca, provođenje programa učenja zasnovanog na radu i povećanje fleksibilnosti u razvoju nastavnog plana i programa.

Crna Gora prepoznaje važnost obrazovanja za izgradnju društva zasnovanog na znanju i provela je reforme na svim nivoima obrazovanja. Cilj zemlje je poboljšati kvalitet i efikasnost srednjoškolskog i stručnog obrazovanja, učiniti ih relevantnima za tržište rada i omogućiti cjeloživotno učenje. Ozelenjavanje uslužnih djelatnosti, posebno u trgovini na veliko i malo, smatra se značajnim učinkom. Međutim, postoje ograničenja u modernizaciji škola, podršci programima stručnog usavršavanja učitelja i korišćenju savremenih nastavnih sredstava. Bliska saradnja obrazovnih institucija sa privatnim i javnim sektorom neophodna je za ažuriranje nastavnih planova i programa, ulaganje u resurse i poboljšanje kvalitete obrazovanja. Da bi rastuće prilike u zelenom sektoru bile iskorištene ključan je razvoj tehničkih vještina u novim tehnologijama, analiza podataka i zelene tehnologije kao što su sistemi obnovljive energije, upravljanje otpadom i održiva poljoprivreda.

Rezultati istraživanja naglašavaju potrebu za sveobuhvatnim pristupima za rješavanje izazova i iskorištavanje prilika u zelenom sektoru, u ustanovama za stručno obrazovanje i obuku te u obrazovnim resursima i alatima. Angažman privatnog sektora, saradnja ustanova za stručno obrazovanje i poslodavaca, ažuriranje nastavnih planova i programa, ulaganje u resurse i opremu te razvoj tehničkih vještina i kompetencija ključni su faktori za održivi razvoj i prelaz na zelenu privredu.

Usklađivanjem obrazovanja i obuke s potrebama tržišta rada, zemlje mogu stvoriti prilike za stvaranje zelenih radnih mjesta, privredni rast i održivost životne sredine.

2 Ishodi terenskog istraživanja: Rezultati onlajn ankete za predstavnike tržišta rada

U sklopu istraživačkog procesa provedeno je terensko istraživanje u obliku onlajn ankete namijenjene predstavnicima tržišta rada. Svrha ovog istraživanja bila je prikupiti vrijedne uvide i perspektive ovih ključnih aktera, koji igraju važnu ulogu u oblikovanju i razumijevanju dinamike tržišta rada u svojim zemljama. Istraživanje je provedeno u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori.

Geografski raspored i organizacije učesnici

Što se tiče broja odgovora na anketu, anketa provedena u **Albaniji** dobila je ukupno **20** odgovora predstavnika tržišta rada. Slično tome, anketa u **Bosni i Hercegovini** prikupila je odgovore od **21** predstavnika tržišta rada, dok je anketa u **Crnoj Gori** dobila ukupno **21** odgovor od predstavnika tržišta rada.

Kada je riječ o organizacijama koje su učestvovala u terenskom istraživanju, Albanija je skupljala odgovore od kompanija koje djeluju u zelenom sektoru ili čije se aktivnosti odnose na zaštitu životne sredine. U Bosni i Hercegovini u anketi su učestvovala različite organizacije, uključujući organizacije za podršku poslovanju, privredna društva i konsultanti koji se bave upravljanjem otpadom, predstavnici prerađivačke industrije, farmaceutske firme, proizvođači građevinskog materijala, subjekti povezani s poljoprivredom, privredna društva u elektro i metalnoj industriji, trgovci električnom energijom, organizacije civilnog društva i drugi. U Crnoj Gori, organizacije koje su odgovorile prvenstveno pripadaju zelenom sektoru, uključujući agencije za zaštićena područja, konsultantske firme, vladine institucije, nevladine organizacije (NVO) i drugi relevantni subjekte.

Učešće predstavnika tržišta rada i organizacija iz različitih sektora pruža sveobuhvatnu perspektivu o dinamici tržišta rada i uvid u svakoj pojedinoj zemlji.

Zastupljene organizacije i sektori

Kao dio terenskog istraživanja, predstavnici tržišta rada iz različitih organizacija i privrede u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori dali su svoja vrijedna mišljenja. Organizacije koje predstavljaju ispitanici u **Albaniji** uključuju Institucion arsimor, Qendra për Ruajtjen dhe Mbrojtjen e Mjedisit Natyror, Shoqata Ekspertët e Rinj Mjedisor, Shoqata e Bujqësisë Organike, Klubi Ekologjik Elbasan, Green, "Agro-Ferma xheviti" shpk, Agjensia Kombetare e Mjedisit, Instituti i Menaxhimit të Mjedisit dhe Territorit (ETMI), Ndërmarrja Sociale Act - Fëmijët me Aftësi Ndryshe, Trajnim Edukim Demokraci, Ministria e Turizmit dhe Mjedisit, Impact Shpk, Qendra Eden, Instituti per Menaxhimin e Mjedisit dhe Territorit, Celim Shqiperi, Natyra ime shpk, Green Line, and Krm Pastrimi.Sh.A.

U **Bosni i Hercegovini** ispitanici su bili: Područna privredna komora Banja Luka, Ekopak doo, Bioplastic Toys BiH, ZEOS eko-sistem doo, Farmavita doo, CETEOR, NVO, Colorit doo, Grand Promet doo, Smart Village Knežica, DESKinžinjering doo, BNT TMiH, JP DEP-OT Regionalna deponija Banja Luka, Vodovod ad Banja Luka, Hifa-Oil doo Tešanj, Privredna komora Republike Srpske, Lukavac Cement doo, Centar za okoliš, ETMAX doo i JP Elektroprivreda HZ HB dd Mostar.

U **Crnoj Gori** organizacije ispitanici su Mobes Monte, E3 Consulting, Park prirode Komovi, Mont Way, EVC Montenegro, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Služba zaštite i spasavanja Kolašin, Centar za zaštitu i istraživanje ptica, RZUP ad, Mont Inspect, KimTec CG, Nacionalni parkovi Crne Gore, Smart system doo, Centar za klimatske promjene, UDG, MFI, Eco Energy Consulting, Tim Consulting Company i Uprava za šume. Učešće ovih organizacija obezbeđuje širok raspon perspektiva nalazima terenskog istraživanja, obogaćujući razumijevanje dinamike tržišta rada i njihovog odnosa sa zelenim sektorom.

Zelene kompanije koje predstavljaju ispitanici u anketi djeluju u različitim sektorima. U Albaniji ti sektori uključuju upravljanje otpadom, gradski prevoz, proizvodnju prirodnog zanatskog sapuna s ljekovitim uljima i biljkama, turizam i zaštitu životne sredine, solarne panele, energiju, proizvodnju i agropreradu, organsku poljoprivredu, te kvalitet vazduha i onečišćenje. U Bosni i Hercegovini zelena privredna društva učestvuju u sektorima kao što su: podrška poslovanju, upravljanje otpadom, prerađivačka industrija, farmacija, građevinski materijali, poljoprivreda, elektro i metalska industrija, trgovina električnom energijom, organizacije civilnog društva i agencije. U Crnoj Gori zelena preduzeća djeluju u sektorima kao što su: uvođenje ISO standarda, usluge savjetovanja u području energije i zaštite životne sredine, nekretnine, e-mobilnost, ekologija i istraživanje bioraznolikosti, planiranje i projektovanje arhitektonskih objekata, održivo upravljanje prirodnim resursima, zaštita i očuvanje parka prirode, inženjering, obnovljivi izvori energije, konsultantske usluge, glamping turizam i gazdovanje šumama. Ovi sektori pokazuju širok raspon industrija koje su aktivno uključene u promociju ekološki prihvatljivih praksi i održivosti u svojim zemljama.

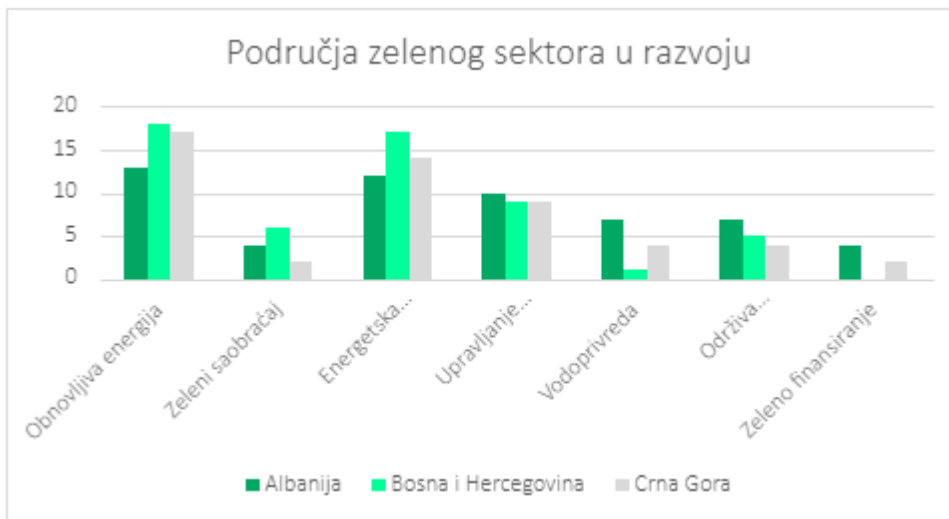
Područja zelene privrede koja su u razvoju u regiji zapadnog Balkana

Predstavnici tržišta rada pružili su uvid u specifična područja zelenog sektora koja trenutno doživljavaju najveći rast i tražnju za kvalifikovanim radnicima u regiji zapadnog Balkana. Na osnovu rezultata ankete u Albaniji, područja obnovljive energije, energetske efikasnosti, upravljanja otpadom, održive poljoprivrede i vodoprivrede doživljavaju najveći rast i tražnju za kvalifikovanim radnicima. Zelene finansije i zeleni transport pokazuju manju tražnju za kvalifikovanim radnicima.

U Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori, rezultati istraživanja su slični albanskim. Područja obnovljive energije, energetske efikasnosti, upravljanja otpadom, zelenog transporta i održive poljoprivrede takođe doživljavaju značajan rast i tražnju za kvalifikovanim radnicima. Vodoprivreda pokazuje manju tražnju za stručnom radnom snagom.

Rezultati istraživanja iz triju zemalja pokazuju trend rasta i tražnje za kvalifikovanim radnicima u zelenom sektoru širom zapadnog Balkana. Nalazi pružaju vrijedne uvide kreatorima politika,

nastavnicima i pojedincima koji traže prilike u zelenom sektoru, omogućujući im da donose informisane odluke o karijeri i ulaganjima.

Izazovi u zapošljavanju kvalifikovanih radnika u zelenom sektoru zapadnog Balkana

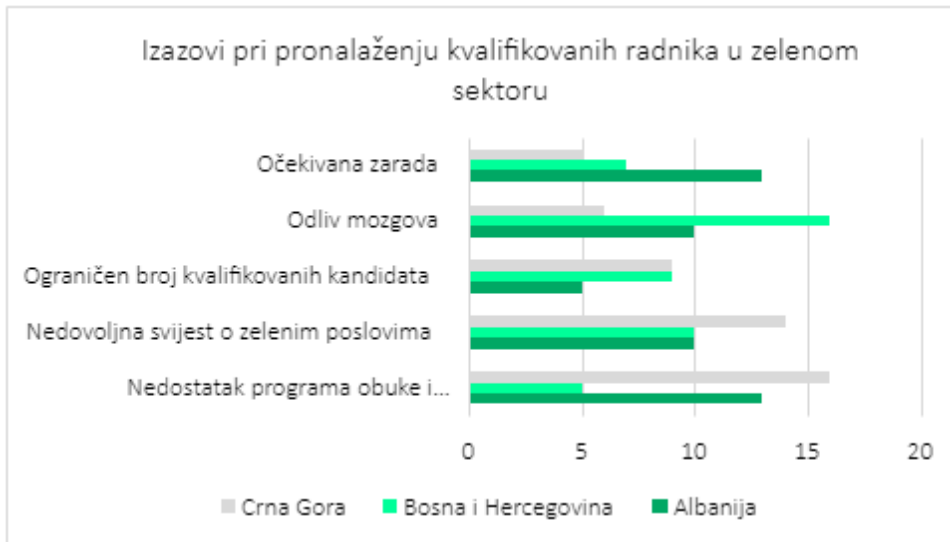
Preduzeća u zelenom sektoru u regiji zapadnog Balkana suočavaju se s nekoliko značajnih izazova u pronalaženju kvalifikovanih radnika. Odgovori u anketi iz Albanije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore rasvjetljavaju te izazove.

U Albaniji, glavni izazovi koje su identifikovali ispitanici uključuju očekivane plate i nedostatak programa obuke i obrazovanja, koji su dobili jednak broj odgovora. Odliv mozgova i migracija, kao i ograničena svijest o zelenim poslovima, takođe su prepoznati kao značajni izazovi. S druge strane, ispitanici su u najmanjem broju odabrali ograničen broj kvalifikovanih kandidata kao izazov.

U Bosni i Hercegovini, odliv mozgova identifikovan je kao glavni problem koji koči razvoj zelenog sektora, nakon čega slijedi ograničena svijest o zelenim poslovima među potencijalnim radnicima. Nedostatak obrazovanja i očekivana plata takođe su označeni kao izazovi. Vrijedi napomenuti da su ispitanici u Bosni i Hercegovini izrazili uvjerenje da kvalifikovanih kandidata ne nedostaje toliko, ali su naglasili potrebu rješavanja nedostatka interesa za ličnim usavršavanjem.

U Crnoj Gori, glavni identifikovani izazovi bili su nedostatak programa obuke i obrazovanja te ograničena svijest o zelenim poslovima. Kao izazov je takođe prepoznat i ograničen broj kvalifikovanih kandidata. Odliv mozgova i očekivane plate identifikovani su kao problemi, iako u manjoj mjeri.

Ovi nalazi naglašavaju kritične izazove s kojima se suočavaju preduzeća u zelenom sektoru kada je u pitanju pronalaženje kvalifikovanih radnika u regiji zapadnog Balkana. Njihovo rješavanje zahtijevaće fokusirane napore, uključujući unapređenje programa obuke i obrazovanja, podizanje svijesti o mogućnostima zapošljavanja u zelenom sektoru, ublažavanje odliva mozgova i upravljanje očekivanim platama. Osim toga, promocija ličnog usavršavanja i stvaranje okruženja koje podstiče razvoj kvalifikovane radne snage biće ključno za rast i uspjeh zelenog sektora u regiji.

Određivanje prioriteta izazova u zelenom sektoru: Unapređenje ključnih područja za održivi rast

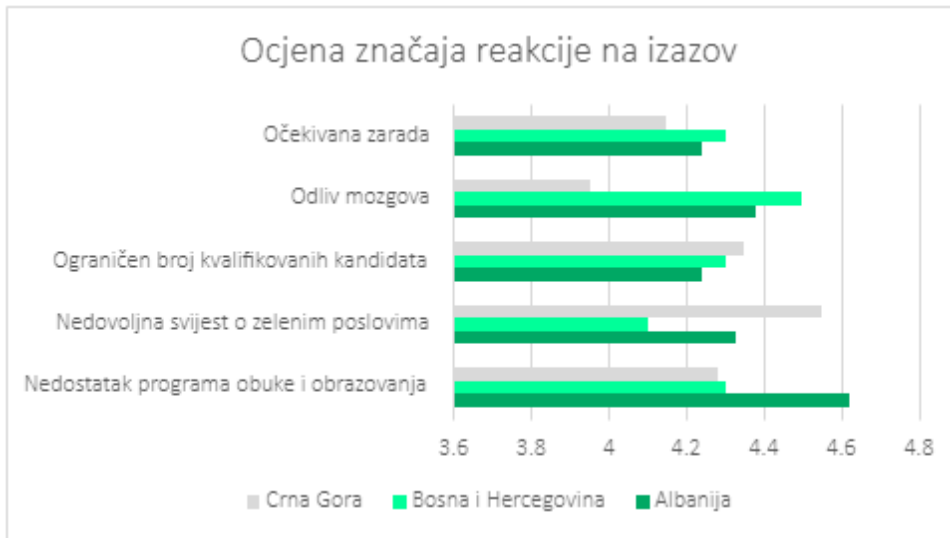
Reakcija na izazove u zelenom sektoru smatra se ključnim za razvoj snažne i održive radne snage u regiji. Odgovori u anketi iz Albanije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore rasvijetlili su važnost rješavanja ovih pitanja.

U Albaniji su ispitanici ocijenili važnost reakcije na izazove počevši od najbitnijih: nedostatak programa obuke i obrazovanja, odliv mozgova, ograničena svijest o zelenim poslovima, ograničen broj kvalifikovanih kandidata i očekivane plate. To ukazuje na to da su svi izazovi značajni i da zahtijevaju pažnju kako bi se povećala radna snaga i omogućio privredni rast.

U Bosni i Hercegovini, rezultati istraživanja su pokazali da se svi identifikovani izazovi smatraju ključnim za reakciju. Područja koja su ocijenjena kao nužna za djelovanje bila su odliv mozgova, ograničen broj kvalifikovanih kandidata, nedostatak programa obuke i obrazovanja te očekivane plate. Ovo naglašava da su potrebni napori za rješavanje ovih izazova i unapređenje zelenog sektora.

U Crnoj Gori ispitanici su istaknuli važnost zelenih poslova, obrazovnih programa i obuka za razvoj zelene ekonomije i dostupnost kvalifikovanih kandidata. Očekivanja plate i odliv mozgova također su prepoznati kao važni, iako u manjoj mjeri. To sugerira da se ne smiju zanemariti napori da se poboljšaju primanja i spriječi odliv mozgova.

Generalno, anketa ukazuje na konsenzus među ispitanicima u prepoznavanju važnosti reakcije na identifikovane izazove u zelenom sektoru. Njihovim rješavanjem, uključujući poboljšanje programa obuke i obrazovanja, podizanje svijesti o zelenim poslovima, širenje grupe kvalifikovanih kandidata, ublažavanje odliva mozgova i upravljanje očekivanim platama, regija može razviti jaču i održiviju zelenu radnu snagu i privredu.

Rješavanje problema nedostatka vještina u zelenom sektoru zapadnog Balkana: ključni nalazi

U regiji zapadnog Balkana, zeleni sektor se suočava sa značajnim nedostatkom vještina u nekoliko ključnih područja. Na osnovu odgovora u anketi mogu se izvući sljedeći zaključci o tome koje vještine nedostaju:

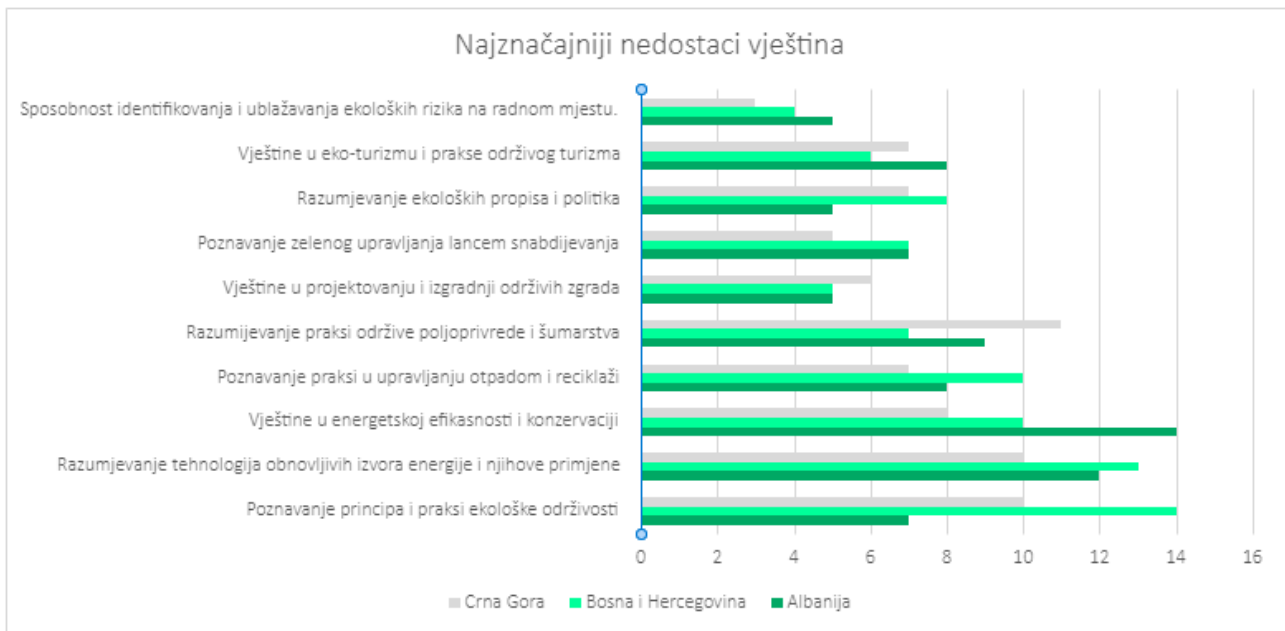
U Albaniji nedostaju vještine u oblastima: energetska efikasnost i očuvanje, razumijevanje tehnologija obnovljivih izvora energije i njihova primjena, održiva poljoprivreda i šumarstvo, upravljanje otpadom, eko-turizam i održivi turizam te zeleno upravljanje lancem snabdjevanja. Međutim, vještine u projektovanju i izgradnji održivih zgrada, kao i sposobnost prepoznavanja i ublažavanja ekoloških rizika na radnom mjestu, relativno su manje tražene.

Vještine s najvišim prioritetom u Bosni i Hercegovini su: načela i prakse ekološke održivosti, razumijevanje tehnologija obnovljivih izvora energije i njihove primjene, energetska efikasnost, upravljanje otpadom i prakse recikliranja, ekološki propisi i politike, zeleno upravljanje lancem snabdjevanja i održiva poljoprivrede. Vještine u eko-turizmu i održivi turizam, održivo projektovanje i izgradnja zgrada te sposobnost prepoznavanja i ublažavanja ekoloških rizika na radnom mjestu takođe su tražene, ali u manjoj mjeri.

Vještine koje nedostaju u Crnoj Gori povezane su s praksama održive poljoprivrede i šumarstva, tehnologijama obnovljive energije i njihovim primjenama te načelima i praksama održivosti životne sredine. Energetska efikasnost i očuvanje, upravljanje otpadom i prakse recikliranja, prakse eko-turizma i održivog turizma, ekološki propisi i politike te zeleno upravljanje lancem snabdjevanja su takođe područja u kojima su potrebne vještine. Vještine u projektovanju i izgradnji održivih zgrada te sposobnost prepoznavanja i ublažavanja ekoloških rizika na radnom mjestu imaju nešto niži prioritet.

Sve u svemu, rješavanje nedostataka vještina u energetskej efikasnosti, tehnologijama obnovljive energije, održivoj poljoprivredi, upravljanju otpadom i praksama ekološke održivosti biće ključno za rast i razvoj zelenog sektora u regiji zapadnog Balkana. Regija može poboljšati sposobnosti svoje

radne snage i ispuniti zahtjeve održive i zelene privrede ako se fokusira na ova područja i provede ciljane programe obuke i obrazovanja.

Procjena važnosti vještina u zelenom sektoru

U zelenom sektoru zapadnog Balkana određene se vještine smatraju ključnim za zaposlene, dok se druge smatraju važnim. Na osnovu odgovora u anketi mogu se izvući sljedeći zaključci o važnosti svake vještine:

U Albaniji ključne vještine u zelenom sektoru uključuju znanje o upravljanju otpadom i praksama recikliranja, načelima i praksama održivosti životne sredine, vještinama u energetskej efikasnosti i očuvanju, razumijevanju praksi održive poljoprivrede i šumarstva, razumijevanju tehnologija obnovljivih izvora energije i njihove primjene, sposobnosti za prepoznavanje i ublažavanje ekoloških rizika na radnom mjestu, te razumijevanje ekoloških propisa i politika. S druge strane, znanje o upravljanju zelenim lancem snabdjevanja, vještine u projektovanju i izgradnji održivih zgrada te vještine u eko-turizmu i praksi održivog turizma ne smatraju se nužnima.

Najvažnije vještine u zelenom sektoru u Bosni i Hercegovini su poznavanje principa i praksi ekološke održivosti te upravljanja otpadom i recikliranja. Dodatno, razumijevanje tehnologija obnovljivih izvora energije i njihove primjene, razumijevanje ekoloških propisa i politika te poznavanje zelenog upravljanja lancem snabdjevanja smatraju se vrlo značajnim.

Posebno važne vještine za zaposlene u zelenom sektoru u Crnoj Gori su poznavanje principa i praksi ekološke održivosti, razumijevanje tehnologija obnovljivih izvora energije i njihove primjene, razumijevanje održive poljoprivredne i šumarske prakse, te razumijevanje ekoloških propisa i politika. Poznavanje zelenog upravljanja lancem snabdjevanja, sposobnost prepoznavanja i ublažavanja ekoloških rizika na radnom mjestu, vještine energetske efikasnosti i očuvanja te poznavanje postupaka upravljanja otpadom i recikliranja takođe se smatraju važnima.

Vrijedno je napomenuti da nijedan ispitanik nijednu vještinu nije označio kao "nije važno" ili "uopšte nije važno", što ukazuje na značaj svih navedenih vještina u zelenom sektoru.

Nivoi stručnog obrazovanja i obuke zaposlenih: mjerenje učešća

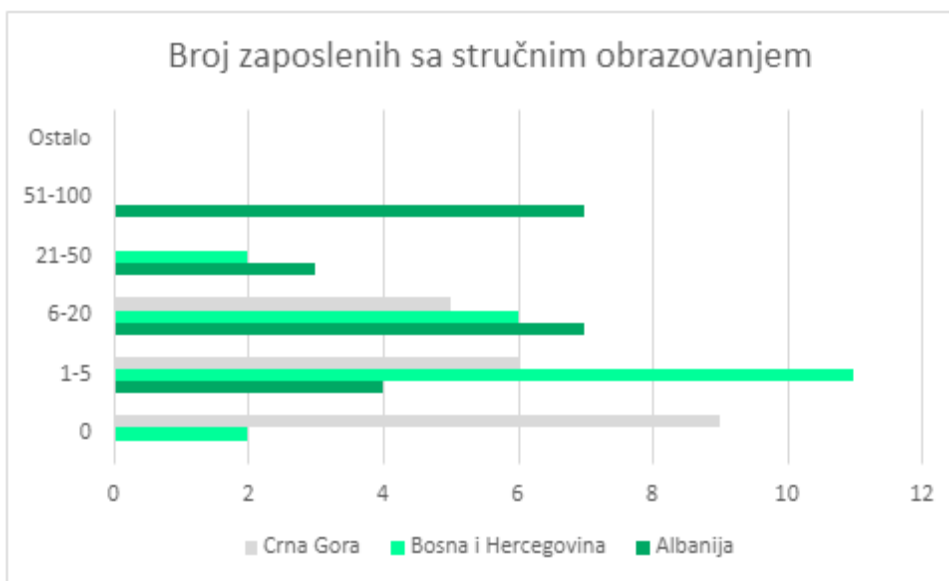
Na osnovu odgovora na anketu, broj zaposlenih koji su prošli stručno obrazovanje i obuku varira među organizacijama u regiji zapadnog Balkana. Nalazi su sljedeći:

Albanija: Prosječan broj zaposlenih koji su prošli SOO obuku je 32,8, sa rasponom od 5,6 do najvišeg broja.

Bosna i Hercegovina: Od 21 organizacije koje su anketirane, dvije su izjavile da nemaju zaposlenih s SOO obukom. Jedanaest organizacija ima do pet stručno obrazovanih ili osposobljenih radnika. Šest organizacija zapošljava više od šest i manje od 20 zaposlenih sa stručnom obukom, dok dvije organizacije imaju 21 i 50 takvih radnika.

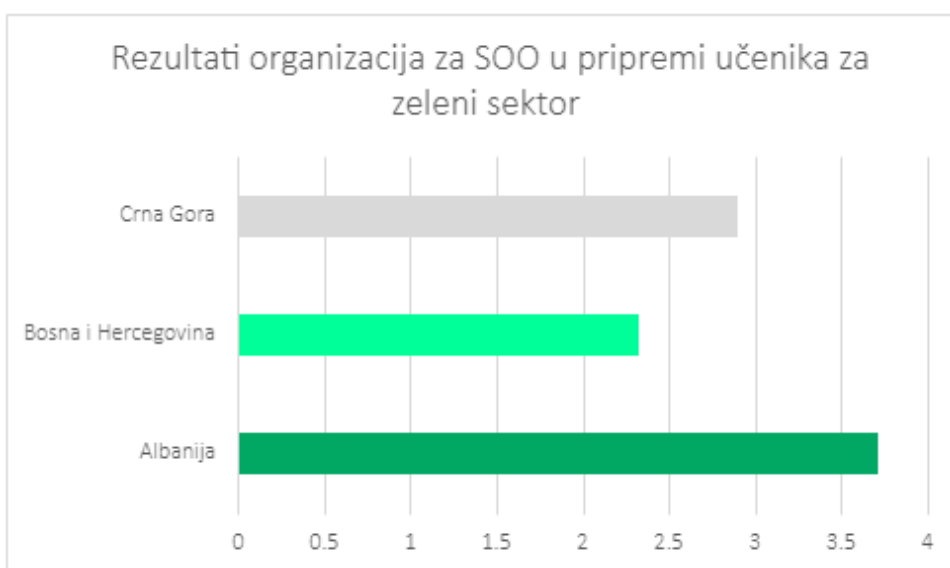
Crna Gora: Među 20 anketiranih, devet organizacija nema zaposlenih sa SOO. Šest organizacija ima do pet stručno obrazovanih ili osposobljenih radnika dok ih pet ima između 6 i 20.

Nalazi pokazuju da prevalencija zaposlenih obučenih u SOO varira među organizacijama u regiji zapadnog Balkana, pri čemu neke organizacije imaju veći broj obučenih pojedinaca, dok ih druge imaju manje ili nimalo.

Rezultati organizacija za stručno obrazovanje i obuku u pripremi učenika za zeleni sektor

Na osnovu nalaza ankete, efikasnost trenutnih organizacija za SOO u regiji u pripremi učenika za zeleni sektor varira. U Albaniji su ustanove za SOO dobile umjerenu ocjenu 3,8 od 5, što ukazuje da su donekle efikasne u opremanju učenika vještinama i znanjem potrebnim za zeleni sektor. Međutim, ima prostora za napredak. U Bosni i Hercegovini, ocjena je bila ispod prosjeka i iznosi 2,33, što sugeriše da trenutne organizacije za SOO nemaju zadovoljavajuće rezultate u pripremi učenika za zeleni sektor. Slično, u Crnoj Gori, ocjena 2,90 je bila ispod prosjeka, što ukazuje da postoji potreba za poboljšanjem efikasnosti institucija za SOO. Ove ocjene naglašavaju važnost poboljšanja programa stručnog obrazovanja i obuke kako bi se bolje uskladili sa zahtjevima zelenog sektora i premostili jaz u vještinama.

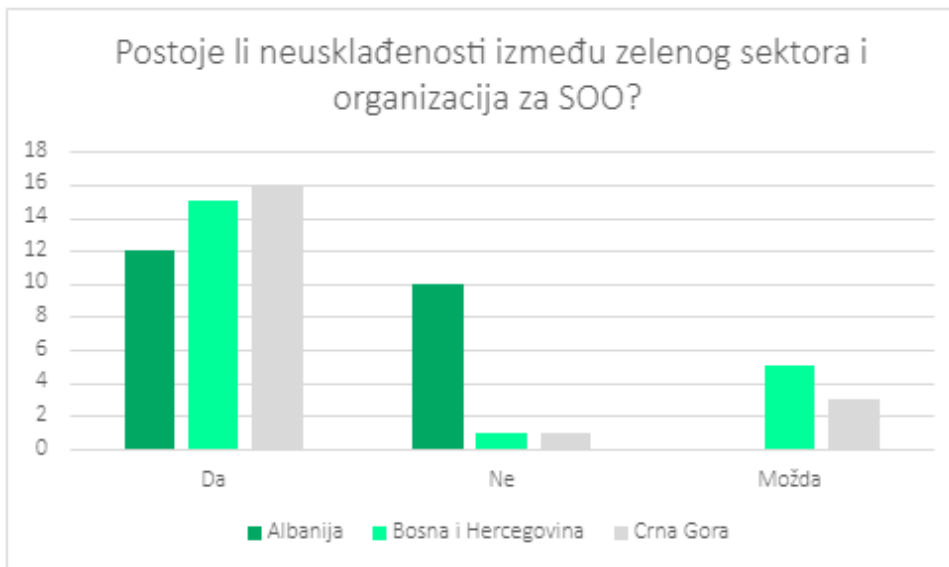
Nepodudarnosti između zelenog sektora i organizacija koje pružaju stručno obrazovanje i obuku

Na osnovu rezultata ankete, većina ispitanika iz Albanije (47,8%) vjeruje da postoje neusklađenosti između zelenog sektora i ustanova za stručno obrazovanje. Ovo ukazuje na to da će možda biti potrebni daljnji naponi za poboljšanje kvalitete stručnog obrazovanja i obuke u Albaniji kako bi se ono bolje uskladilo s potrebama i zahtjevima zelenog sektora.

U Bosni i Hercegovini, većina ispitanika takođe vjeruje da postoji neusklađenost između zelenog sektora i institucija za stručno obrazovanje. Naveli su različita obrazloženja, uključujući potrebu za dodatnom edukacijom o zelenoj privredi, ažuriranje zakonodavstva, zastarjele nastavne planove i programe, nedostatak praktične usmjerenosti te potrebu za bližim usklađivanjem s potrebama i zahtjevima zelenog sektora. Ova objašnjenja naglašavaju postojeće nedostatke i potrebu za poboljšanjima u stručnom obrazovanju.

U Crnoj Gori je većina ispitanika (16 od 20) izrazila mišljenje da postoje neusklađenosti između zelenog sektora i ustanova za stručno obrazovanje. Međutim, jedan se ispitanik nije složio, a tri ispitanika nisu bila sigurna u postojanje neusklađenosti.

Generalno, rezultati ankete sugeriraju da se smatra da u regiji zapadnog Balkana postoje neusklađenosti između zelenog sektora i organizacija za SOO. Ovo naglašava važnost poboljšanja usklađenosti između stručnog obrazovanja i obuke i potreba zelenog sektora kako bi se osigurao razvoj kvalifikovane radne snage koja može efikasno doprinijeti sektoru.

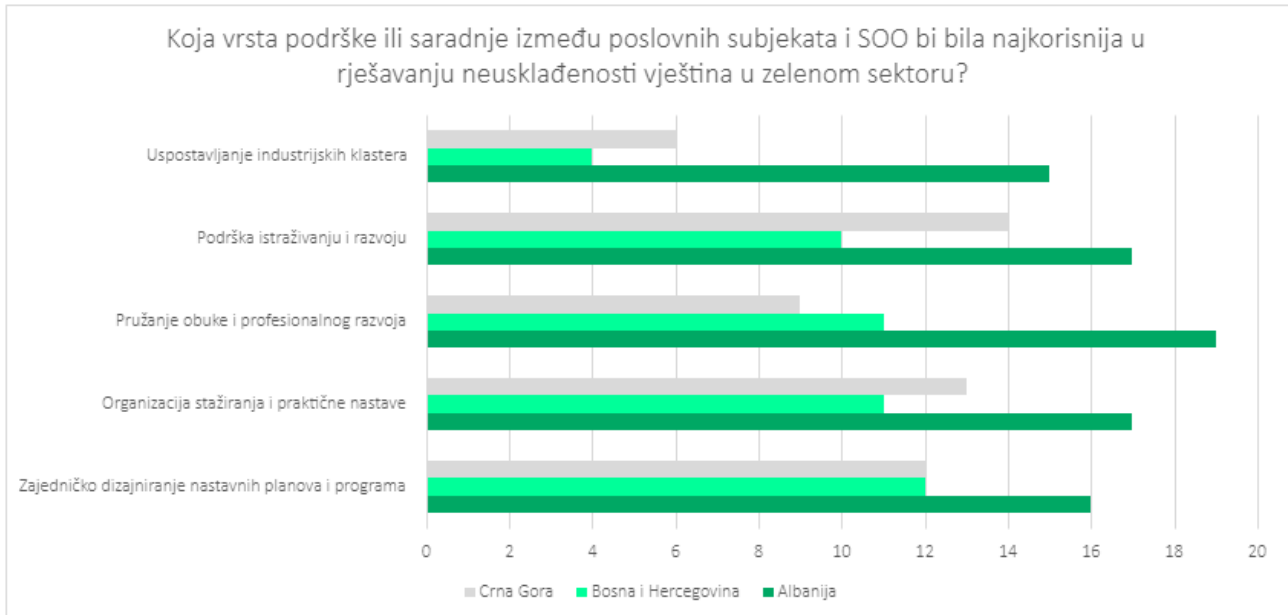
Zajednički pristupi za rješavanje neusklađenosti vještina u zelenom sektoru

Rezultati istraživanja navode da se u Albaniji pružanje obuke i stručnog usavršavanja smatra najkorisnijim oblikom podrške ili saradnje između preduzeća i organizacija za stručno obrazovanje i obuku za rješavanje neusklađenosti vještina u zelenom sektoru. Ovako se izjasnio najveći broj ispitanika. Ostale mogućnosti, poput podrške istraživanju i razvoju, ponude stažiranja i prakse, zajedničkog osmišljavanja nastavnih planova i programa stručnog obrazovanja i obuke te uspostavljanja industrijskih klastera, takođe su cijenjene, ali u manjoj mjeri. Stoga se može zaključiti da bi se preduzeća i institucije za SOO u Albaniji trebali usmjeriti na pružanje mogućnosti obuke i profesionalnog razvoja, kako bi se poboljšala saradnja između dva sektora.

U Bosni i Hercegovini, prema ispitanicima, najdjelotvornija saradnja između preduzeća i ustanova za SOO bila bi u oblasti zajedničkog osmišljavanja nastavnih planova i programa za stručno obrazovanje i obuku i pružanje prilika za obuku i profesionalni razvoj. Za obje opcije bilo je 57% ispitanika. Dodatno, ponuda stažiranja i prakse, te podrška istraživanju i razvoju takođe se smatraju važnim mjerama za poboljšanje saradnje između SOO i preduzeća, kao što je navelo 52% ispitanika.

Na osnovu ankete, u Crnoj Gori bi najkorisnija podrška za rješavanje neusklađenosti vještina u zelenom sektoru bila podrška istraživanju i razvoju, gdje preduzeća saraduju s institucijama za SOO

na projektima koji se bave izazovima u industriji i unapređuju zelene tehnologije. Ovu opciju odabralo je 14 ispitanika. Osim toga, ponuda stažiranja i prakse kako bi se studentima stručnog obrazovanja i obuke pružilo praktično iskustvo i kako bi im se pomoglo da primijene svoje učenje u stvarnom okruženju, prepoznato je kao vrijedno, a 13 ispitanika odabralo je ovu opciju. Ovi zajednički napori između preduzeća i instituta za SOO mogu doprinijeti premošćivanju nedostataka u vještinama i rastu zelenog sektora u Crnoj Gori.

Uvidi i perspektive o vještinama i izazovima zelenog sektora

Prema istraživanju, većina ispitanika u Albaniji smatra da postoje brojne potrebe za vještinama i izazovi s kojima se zeleni sektor u zemlji suočava. Oni su izrazili značaj razvoja strategija u saradnji s lokalnim institucijama i akterima kako bi se stvorile mogućnosti i pogodnosti za izgradnju kapaciteta, kao i pružanje finansijske pomoći preduzećima i razvoj kvalifikovanih ljudskih resursa. Takođe su naveli da smatraju da su za rješavanje nedostatka vještina u sektoru potrebni programi obuke i kursevi. Uspostavljanjem partnerstva s lokalnim institucijama i akterima, provođenjem programa izgradnje kapaciteta i pružanjem finansijske pomoći, zeleni sektor u Albaniji, posebno u području prerade poljoprivrednih proizvoda, može se unaprijediti i zadovoljiti zahtjeve tržišta. Ključnu ulogu u uspjehu sektora imaće razvoj ljudskih potencijala kroz obuku i kurseve.

Ispitanici u Bosni i Hercegovini su dali mišljenja o potrebama za vještinama i izazovima u zelenom sektoru u zemlji. Naglasili su važnost propisa koji definišu kvalifikacije i kompetencije potrebne za stručnjake koji rade kao zeleni inženjeri i ekolozi. Takođe su istakli potrebu za povećanjem ulaganja i finansijske podrške u zelenom sektoru, te za usklađivanjem propisa sa standardima EU. Kao važan korak naveden je i razvoj svijesti među stanovništvom kroz djelotvorne marketinške akcije. Nužne su promjene na svim poljima, dok udruženja nastoje saradivati, jačati kapacitete te organizovati edukativne aktivnosti i studijske posjete kako bi podržale razvoj zelenog sektora.

U Crnoj Gori ispitanici su prepoznali nekoliko potreba za vještinama i izazova u zelenom sektoru. Ti izazovi uključuju nedostatak obrazovanja, obuke i praktičnog iskustva među radnom snagom, kao i potrebu za boljim mogućnostima finansiranja. Izneseni su prijedlozi za razvoj umrežavanja i saradnje između državnih institucija, privrednih organizacija i nevladinih organizacija kako bi se odgovorilo na ove izazove i promovisao razvoj zelenog sektora u Crnoj Gori.

Perspektive predstavnika tržišta rada: ključni zaključci

U **Albaniji** zeleni sektor bilježi značajan rast i tražnju za kvalifikovanim radnicima, posebno u obnovljivoj energiji, energetske efikasnosti, upravljanju otpadom, održivoj poljoprivredi i upravljanju vodama. Međutim, preduzeća se suočavaju s izazovima u pronalaženju kvalifikovanih radnika, pri čemu su očekivane plate i nedostatak programa obuke i obrazovanja ključni problemi. Trenutno ne postoje posebni zeleni programi obuke dostupni u tehničkim ili stručnim školama ili na fakultetima u Albaniji, što dovodi do manjka kvalifikovanih radnika u energetske sektoru. Kako bi se to riješilo, uloga ustanova za stručno obrazovanje i obuku ključna je u pripremanju učenika za zeleni sektor, ali postoje neusklađenosti između zahtjeva sektora i stručnog obrazovanja. Rješavanje ovih neusklađenosti zahtijeva pružanje obuke i stručnog usavršavanja, podršku istraživanju i razvoju, ponudu stažiranja i prakse, zajedničko osmišljavanje nastavnih planova i programa stručnog obrazovanja i obuke te uspostavljanje industrijskih klastera.

U **Bosni i Hercegovini**, zeleni sektor doživljava rast i tražnju za obnovljivom energijom, energetske efikasnosti i upravljanjem otpadom. Međutim, sektor se suočava s izazovima povezanim s odlivom mozgova i ograničenom sviješću o zelenim poslovima, što koči njegov razvoj. Institucije stručnog obrazovanja u zemlji usmjerene su na upravljanje otpadom i energetske efikasnost, ali im nedostaje praktična obuka u tehnologijama i stručna postignuća. Potrebno je poboljšati ulogu institucija za stručno obrazovanje i obuku kako bi se učenici bolje pripremili za zeleni sektor, a to se može postići zajedničkim osmišljavanjem nastavnih planova i programa za stručno obrazovanje i obuku, pružanjem mogućnosti obuke i profesionalnog razvoja, stažiranja i prakse, kao i kroz podršku istraživanju i razvoju. Nadalje, visokoškolske ustanove trebale bi usvojiti sveobuhvatan pristup ekološkom i "zelenom" razmišljanju u svojim programima te ponuditi dodatnu stručnu obuku. Za promociju zelenih praksi u zemlji ključna su i ulaganja i finansijska podrška, regulatorno usklađivanje s EU i aktivnosti podizanja svijesti.

U **Crnoj Gori** područja zelenog sektora koja bilježe najveći rast su obnovljivi izvori energije, upravljanje otpadom i energetske efikasnost. Međutim, postoji nedovoljna svijest o zelenim poslovima, što dovodi do ograničenog broja kvalifikovanih kandidata. Vještine koje najviše nedostaju u zelenom sektoru su u vezi razumijevanja održive poljoprivrede, šumarskih praksi, tehnologija obnovljivih izvora energije i načela ekološke održivosti. Profesionalno obrazovanje i programi obuke ključni su za brzo rastuća zelena radna mjesta u Crnoj Gori. Zabrinjavajuće je da je 9 od 20 ispitanika izjavilo da njihovi zaposlenici nisu prošli stručnu edukaciju i obuku. Poboljšanje poslova u zelenom sektoru zahtijeva obuku i praksu osoblja, finansiranje i umrežavanje državnih, privrednih i nevladinih organizacija.

Sve tri zemlje zapadnog Balkana bilježe rast u zelenom sektoru, pri čemu su obnovljiva energija, energetska efikasnost i upravljanje otpadom najznačajnija područja. Međutim, svaka se zemlja suočava s jedinstvenim izazovima, kao što su očekivane plate i nedostatak programa obuke u Albaniji, odliv mozgova i ograničena svijest o zelenim poslovima u Bosni i Hercegovini te nedovoljna svijest i stručno obrazovanje u Crnoj Gori. Kako bi se pozabavili ovim izazovima i premostili jaz u vještinama, sve zemlje treba da unaprijede organizacije za stručno obrazovanje i obuku, zajednički osmisle nastavne planove i programe u skladu s potrebama zelenog sektora i pruže mogućnosti profesionalnog razvoja i prakse za studente i diplomce. Osim toga, za promociju zelenih praksi i osiguravanje održivog rasta u regiji ključna su ulaganja, finansijska podrška i regulatorno usklađivanje s EU.

Co-funded by
the European Union

Finansira Evropska unija. Izneseni stavovi i mišljenja su odgovornost autora i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Evropske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Niti Evropska unija ni EACEA ne mogu biti odgovorni za njih.

3 Ishodi terenskog istraživanja: Rezultati onlajn ankete predstavnika stručnog obrazovanja i obuka

Sažetak anketnih odgovora predstavnika stručnog obrazovanja i obuka u Crnoj Gori, Albaniji i Bosni i Hercegovini

Istraživanjem na terenu prikupljeni su odgovori predstavnika SOO u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori.

U **Albaniji** je na anketa odgovorilo **27** predstavnika SOO, uključujući državne stručne škole, zelene neprofitne organizacije i državne institucije koje djeluju u oblasti SOO. Od popunjenih anketa, 13 ispitanika predstavljalo je stručne škole, 4 državne institucije, a 10 NVO u zelenom sektoru.

U **Bosni i Hercegovini**, na anketu je odgovorilo **20** predstavnika SOO, uključujući srednje škole, fakultete, institute i ministarstva. Od popunjenih anketa, 10 ispitanika je predstavljalo srednje škole, 7 fakultete, 2 institucije i 1 ministarstvo.

U **Crnoj Gori**, na anketu je odgovorio **21** predstavnik stručnog obrazovanja i obuke, uključujući one s fakulteta, srednjih škola i konsultantskih firmi. Zastupljene stručne ustanove u Crnoj Gori uključivale su srednje škole, fakultete i jednu konsultantsku kuću.

Sveukupno, anketa je prikupila odgovore niza predstavnika stručnog obrazovanja i obuke, uključujući obrazovne ustanove poput škola i fakulteta, kao i organizacije usmjerene na stručno obrazovanje i obuku i zelene inicijative. Ova raznolikost pruža vrijedan uvid u perspektive i iskustva aktera stručnog obrazovanja i obuke u zelenom sektoru širom zapadnog Balkana.

Zeleni sektori obuhvaćeni programima koje nudi stručno obrazovanje i obuka

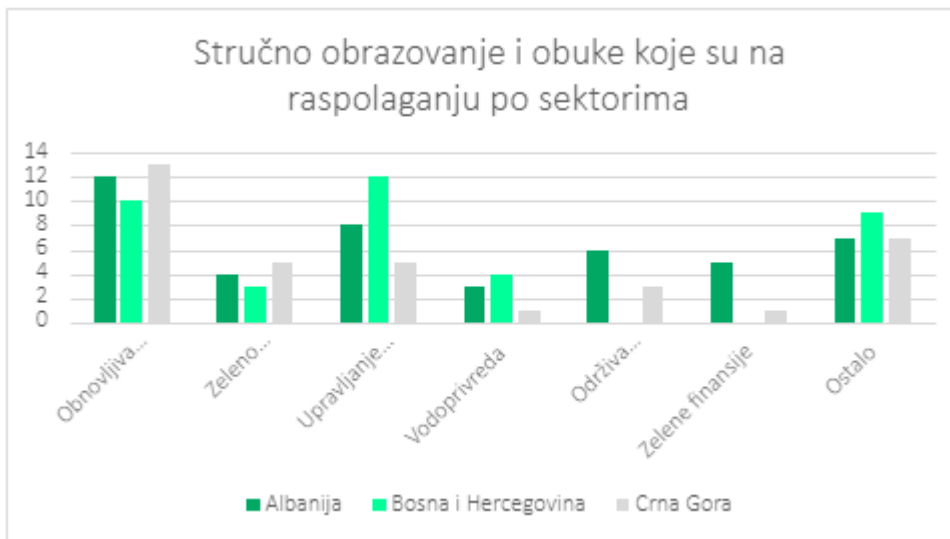
Na osnovu odgovora institucija za stručno obrazovanje i obuku u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori, anketom je utvrđeno da ustanove za stručno obrazovanje i obuku u tim zemljama pružaju obuku za različite zelene sektore.

U Albaniji je istraživanje otkrilo da 12 predstavnika SOO nudi obuku za zelene sektore, s primarnim fokusom na obnovljivu energiju. Dodatno, 8 predstavnika stručnog obrazovanja i obuke pruža obuku u upravljanju otpadom, 7 predstavnika nudi obuku u drugim zelenim područjima, 6 predstavnika fokusirano je na održivu poljoprivredu, 5 predstavnika pruža obuku u zelenim finansijama, 4 predstavnika specijalizirana su za zelenu gradnju i gradnju, a tri nude obuku o vodoprivredi.

Slično, u Bosni i Hercegovini, rezultati istraživanja su pokazali da 12 predstavnika SOO nudi obuku za zelene sektore, prvenstveno u upravljanju otpadom. Deset predstavnika pruža obuku iz obnovljivih izvora energije, dok njih devet nudi obuku iz drugih zelenih područja. Međutim, niko od predstavnika ne fokusira se na održivu poljoprivredu ili zelene finansije. Dodatno, tri predstavnika su specijalizirana za zelenu gradnju i graditeljstvo, a četiri nude obuku za upravljanje vodama.

U Crnoj Gori, anketa je pokazala da 13 predstavnika SOO pruža obrazovanje za zeleni sektor, s primarnim fokusom na obnovljivu energiju. Osim toga, pet predstavnika nudi obuku u zelenoj gradnji i gradnji, kao i upravljanju otpadom dok su tri specijalizirana su za održivu poljoprivredu, a jedan na upravljanje vodama i drugi na zelene finansije. Treba napomenuti da neki ispitanici nisu naveli sektore za koje provode obuku.

Na osnovu rezultata istraživanja, najčešća područja izobrazbe u ustanovama za stručno obrazovanje su obnovljivi izvori energije, zelena gradnja i upravljanje otpadom. S druge strane, te ustanove za stručno obrazovanje i obuku rjeđe pružaju obuku u upravljanju vodama, održivoj poljoprivredi i zelenim finansijama.

Vještine i znanja u zelenom sektoru koja su na raspolaganju polaznicima stručnog obrazovanja i obuke

Nakon analize odgovora na anketu, vidljivo je da ustanove za stručno obrazovanje i obuku u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori daju prioritet različitim vještinama i područjima znanja učenika stručnog obrazovanja i obuke u zelenom sektoru.

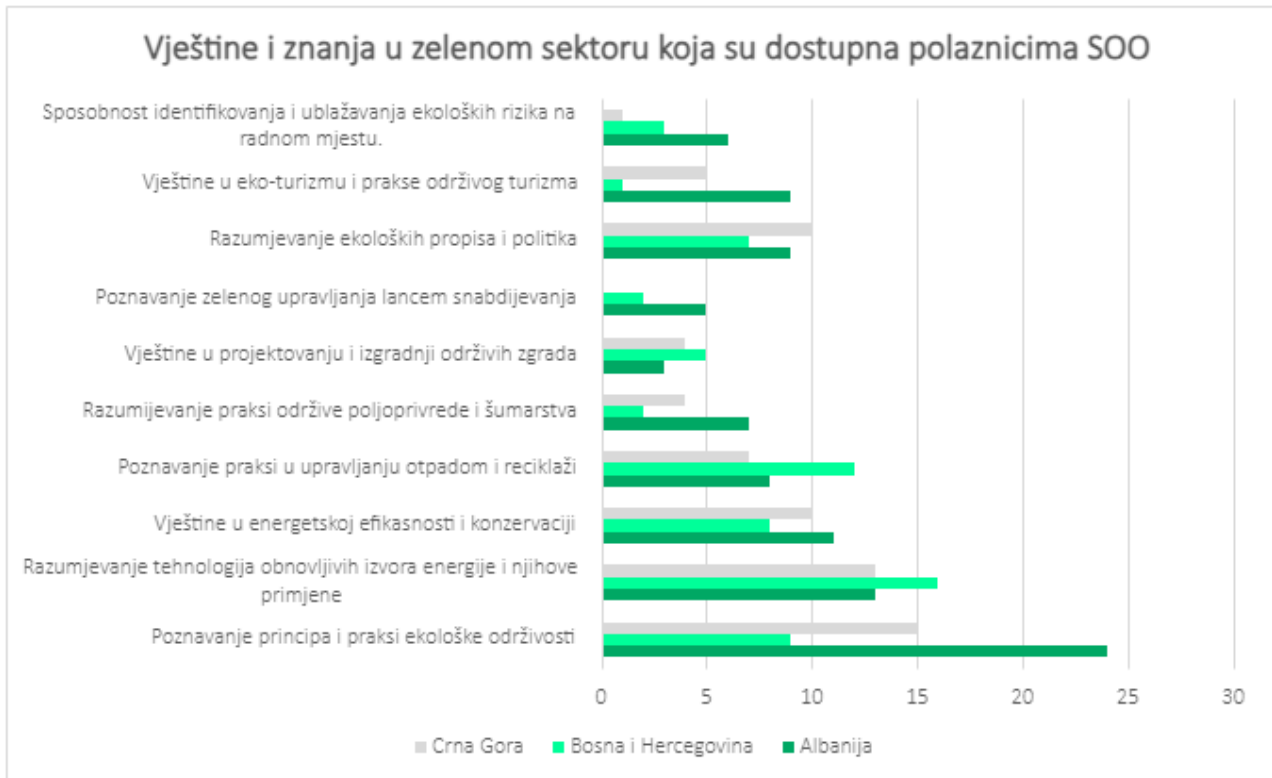
U Albaniji, vještina i znanja koja se najviše nude su znanje o načelima i praksama održivosti životne sredine, razumijevanje tehnologija obnovljivih izvora energije i njihove primjene, te vještine energetske efikasnosti i konzervacije. Ova je područja navelo 24, 13, odnosno 11 predstavnika SOO. Može se zaključiti da su albanske ustanove za SOO dobro opremljene da učenicima pruže čvrste osnove u zaštiti životne sredine i obnovljivoj energiji. Međutim, postoji potreba za daljnjim pružanjem usluga u drugim područjima kao što je poznavanje prakse upravljanja otpadom i recikliranja, razumijevanje prakse održive poljoprivrede i šumarstva te vještina u eko-turizmu i praksi održivog turizma, jer ih je manje predstavnika spomenulo.

U Bosni i Hercegovini se najviše nudi poznavanje principa i praksi ekološke održivosti . Ovo područje spominje 21 predstavnik SOO. Slijedi razumijevanje tehnologija obnovljivih izvora energije i njihove primjene, poznavanje praksi upravljanja otpadom i recikliranja te vještina energetske efikasnosti, koje je spomenulo 16, 12 odnosno 8 predstavnika. Očigledno je da organizacije za SOO u Bosni i Hercegovini daju učenicima čvrste temelje u ekologiji i obnovljivoj energiji. Međutim, postoji potreba za daljnjim pružanjem usluga u područjima kao što su razumijevanje ekoloških propisa i politika, sposobnost prepoznavanja i ublažavanja ekoloških rizika na radnom mjestu i znanje o zelenom upravljanju lancem snabdjevanja, jer ih je manje predstavnika spomenulo.

U Crnoj Gori je poznavanje principa i praksi ekološke održivosti takođe područje koje se najviše nudi, a spomenuo ga je 21 predstavnik SOO. Dodatnih 15 institucija je navelo da pružaju ovo znanje. Vještine u energetskej efikasnosti te razumijevanje ekoloških propisa i politika takođe su u ponudi, što je spomenulo 10 ustanova za SOO. Međutim, postoji nedostatak u pružanju vještina i znanja u područjima kao što su prakse upravljanja otpadom i recikliranja, vještine u eko-turizmu i prakse održivog turizma, razumijevanje prakse održive poljoprivrede i šumarstva, vještine u projektovanju i izgradnji održivih zgrada i sposobnost prepoznavanja i ublažavanja ekoloških rizika na radnom mjestu. Ova područja zahtijevaju dalju pažnju i razvoj u crnogorskim SOO institucijama.

Sveukupno, rezultati ankete pokazuju da se institucije stručnog obrazovanja i obuke u tim zemljama fokusiraju na važna područja kao što su načela i prakse ekološke održivosti, tehnologije obnovljivih izvora energije te energetska efikasnost i očuvanje. Međutim, postoje varijacije u pružanju drugih vještina i područja znanja. Neophodno je da ustanove za SOO riješe nedostatke uočene u upravljanju otpadom, održivoj poljoprivredi i šumarstvu, eko-turizmu i održivom turizmu, održivom projektovanju i izgradnji zgrada, ekološkim propisima i politikama te sposobnosti identifikovanja i ublažavanja ekoloških rizika na radnom mjestu. Na taj način mogu osigurati sveobuhvatno obrazovanje za učenike stručnog obrazovanja i obuke u zelenom sektoru.

Ocjena vještina i znanja dostupnih polaznicima stručnog obrazovanja i obuke u zelenom sektoru

Nakon evaluacije odgovora na anketu i ocjenjivanja nivoa vještina i znanja pruženih učenicima SOO u zelenom sektoru, mogu se izvući sljedeći zaključci:

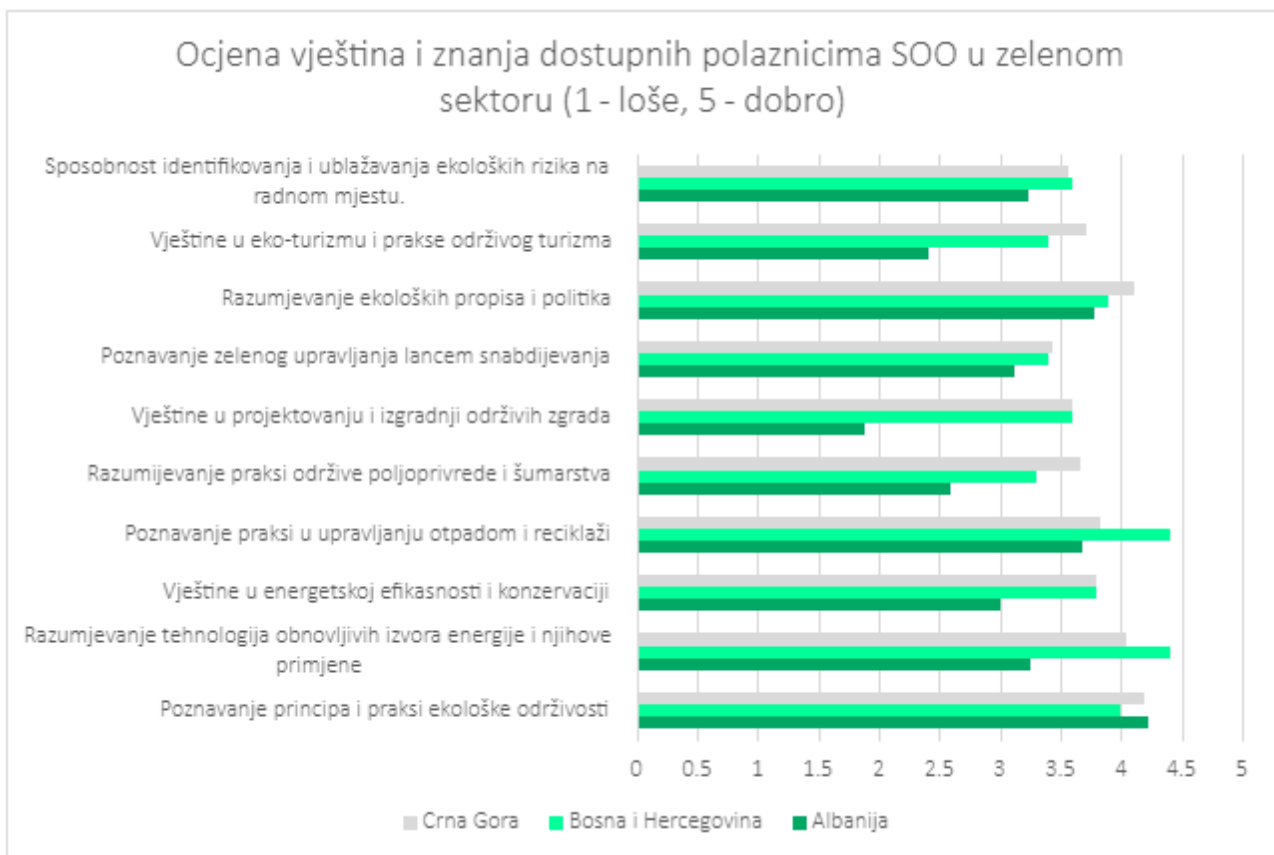
U Albaniji su najbolje ocijenjene vještine poznavanje načela i praksi ekološke održivosti (prosječna ocjena: 4,22) i razumijevanje ekoloških propisa i politika (prosječna ocjena: 3,78). Ove se vještine smatraju najvažnijim i dobro utvrđenim u ustanovama SOO. Dodatno, visoko je ocijenjeno i poznavanje prakse upravljanja otpadom i recikliranja (prosječna ocjena: 3,69). Međutim, među ocjenjivanim vještinama najnižu ocjenu (prosječna ocjena: 1,88) dobile su vještine u projektovanju i izgradnji održivih zgrada. Postoji potreba za daljnjim pružanjem i poboljšanjem u područjima kao što su vještine u eko-turizmu i prakse održivog turizma (prosječna ocjena: 2,42), razumijevanje praksi održive poljoprivrede i šumarstva (prosječna ocjena: 2,59), te vještine u energetskej efikasnosti i očuvanju (prosječna ocjena: 3).

U Bosni i Hercegovini, područja vještina i znanja koja su dobila najviše ocjene su poznavanje principa i praksi ekološke održivosti, razumijevanje tehnologija obnovljivih izvora energije i njihove primjene, te poznavanje praksi upravljanja otpadom i recikliranja. Ta se područja smatraju najbolje ocijenjenim vještinama za učenike SOO u zelenom sektoru. Vještine u energetskej efikasnosti i očuvanju, razumijevanje ekoloških propisa i politika te vještine u održivom projektovanju i izgradnji zgrada dobile su umjerene ocjene. S druge strane, vještine povezane s praksama održive poljoprivrede i

šumarstva, zelenim upravljanjem lancem snabdjevanja te eko-turizmom i praksama održivog turizma nisu visoko ocijenjene i možda će zahtijevati dodatnu pažnju i razvoj.

U Crnoj Gori, ispitanici su identifikovali nekoliko važnih vještina za učenike stručnog obrazovanja i obuke u zelenom sektoru, uključujući razumijevanje tehnologija obnovljivih izvora energije i njihove primjene, razumijevanje ekoloških propisa i politika, poznavanje praksi upravljanja otpadom i recikliranja te poznavanje načela i praksi ekološke održivosti. Ove se vještine smatraju osobito važnima za učenike SOO u zemlji. Međutim, vještine kao što su sposobnost prepoznavanja i ublažavanja ekoloških rizika na radnom mjestu i vještine u projektovanju i izgradnji održivih zgrada nisu ocijenjene vrlo važnima. Ova područja mogu zahtijevati dodatnu brigu i poboljšanje u crnogorskim SOO programima.

Zaključno, rezultati istraživanja naglašavaju različite nivoe vještina i znanja koje se učenicima SOO pružaju u zelenom sektoru u regijama obuhvaćenim istraživanjem. Dok su neka područja, poput znanja o načelima i praksama ekologije, razumijevanja tehnologija obnovljivih izvora energije i njihove primjene te znanja o upravljanju otpadom i praksama recikliranja, visoko cijenjena, postoje druga područja koja trebaju daljnja pružanja i poboljšanja. Za institucije stručnog obrazovanja i obuke ključno je riješiti nedostatke i dati prioritet razvoju vještina povezanih s praksama održive poljoprivrede i šumarstva, zelenim upravljanjem lancem snabdjevanja, eko-turizmom i praksama održivog turizma, kao i sposobnost prepoznavanja i ublažavanja ekoloških rizika u radno mjesto i vještine u projektovanju i izgradnji održivih zgrada, kako bi se osigurala sveobuhvatna obuka i efikasno ispunili rastući zahtjevi zelenog sektora.

Pripremljenost učenika za tržište rada u zelenom sektoru

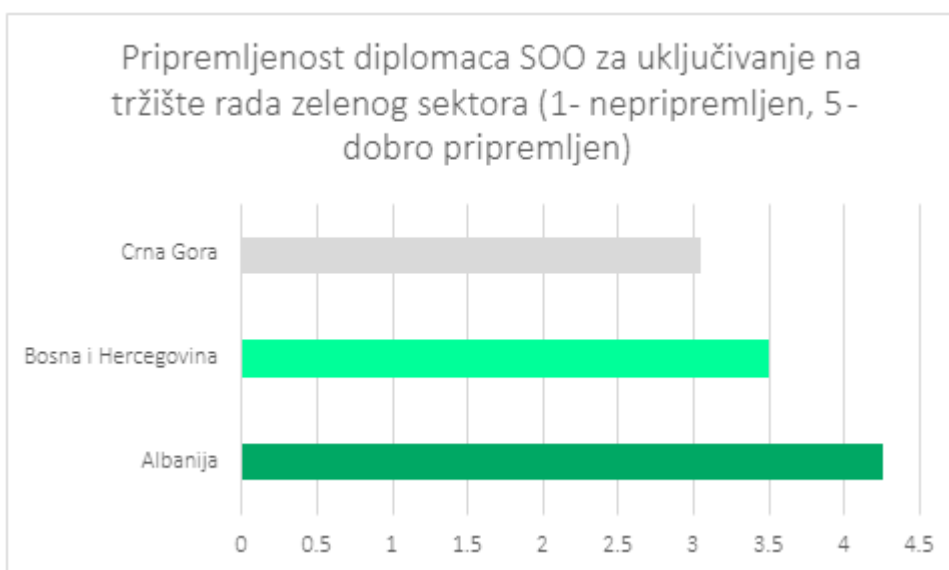
Na osnovu ocjena koje su dali predstavnici ustanova za stručno obrazovanje i obuku, spremnost svršenih polaznika za ulazak na tržište rada u zelenom sektoru može se uporediti u svim anketiranim regijama:

Diplomci SOO u Albaniji dobili su visoku prosječnu ocjenu od 4,26 na skali od 1-5. To ukazuje da su dobro pripremljeni i imaju jaku spremnost za ulazak na tržište rada u zelenom sektoru. Viši rezultat sugerira da organizacije za SOO u Albaniji efikasno opremaju svoje maturante potrebnim vještinama i znanjem potrebnim za zeleni sektor.

Prosječna ocjena pripremljenosti učenika SOO u Bosni i Hercegovini je 3,5. Ovaj rezultat ukazuje na umjerenu nivo pripremljenosti. Iako diplomci u ovoj regiji imaju pristojan nivo spremnosti, još uvijek ima prostora za poboljšanje kako bi se dodatno poboljšala njihova spremnost da ispune zahtjeve tržišta rada u zelenom sektoru.

U Crnoj Gori prosječna ocjena spremnosti svršenih đaka na ustanovama za stručno obrazovanje i obuku je 3,05. Ova ocjena sugerira da postoji prostor za poboljšanje u pripremi diplomaca za tržište rada u zelenom sektoru. Polaznici u Crnoj Gori mogu imati koristi od dodatne podrške i poboljšanja svojih vještina i znanja kako bi povećali svoju spremnost za specifične zahtjeve zelenog sektora.

Albanija se ističe kao regija u kojoj su svršeni polaznici stručnog obrazovanja i obuke vrlo spremni za ulazak na tržište rada u zelenom sektoru. Međutim, i Bosna i Hercegovina i Crna Gora imaju prostora za napredak. Institucije za stručno obrazovanje i obuku u ovim regijama mogu se usredotočiti na jačanje svojih programa kako bi se bolje uskladili s potrebama zelenog sektora, poboljšavajući praktične vještine i pružajući obuku relevantniju za industriju. To može pomoći đacima iz Bosne i Hercegovine i Crne Gore da premoste jaz i poboljšaju svoju spremnost za ispunjavanje zahtjeva tržišta rada u zelenom sektoru. Baveći se ovim područjima poboljšanja, organizacije za stručno obrazovanje i obuku mogu doprinijeti sveukupnoj spremnosti i uspjehu diplomaca u ulasku u radnu snagu zelenog sektora.

Neusklađenosti između stručnog obrazovanja i zelenog sektora

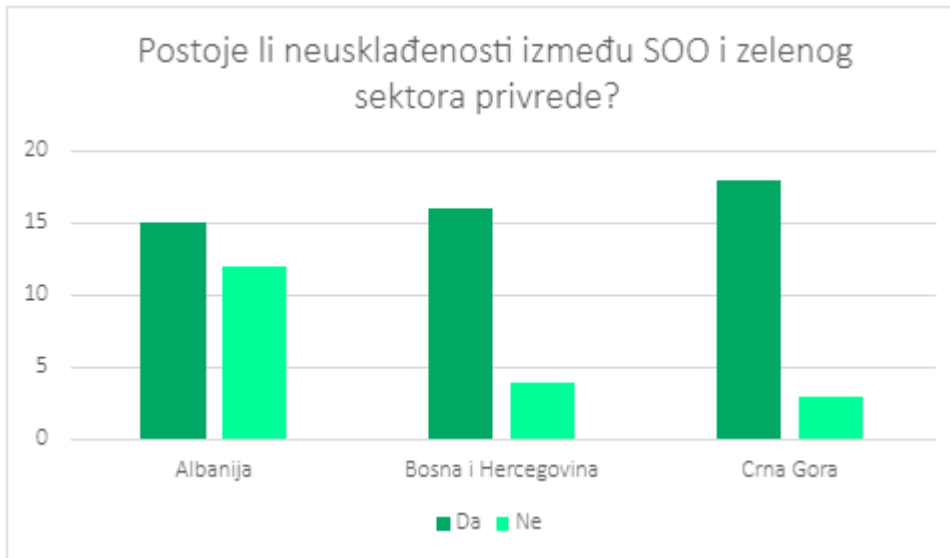
Na osnovu odgovora predstavnika stručnog obrazovanja i obuke koju su dali na pitanja u anketi o nepodudarnostima između stručnog obrazovanja i zelenog sektora, mogu se izvući sljedeći zaključci:

Među anketiranim predstavnicima SOO u Albaniji, 15 ispitanika je priznalo postojanje neusklađenosti između stručnog obrazovanja i obrazovanja i zelenog sektora, dok 12 ispitanika nije uočilo takve neusklađenosti. Ovo ukazuje na podijeljenu perspektivu unutar zajednice SOO u Albaniji, sugerirajući da bi mogla postojati različita mišljenja o usklađivanju stručnog obrazovanja i obuke s potrebama zelenog sektora.

U Bosni i Hercegovini većina predstavnika stručnog obrazovanja i obuke (16 od 20) prepoznaje postojanje neusklađenosti između SOO i zelenog sektora, dok se samo četiri ispitanika ne slažu s ovim mišljenjem. Ovo ukazuje na jasan konsenzus među SOO zajednicom u Bosni i Hercegovini da postoje područja u kojima SOO ne ispunjava zahtjeve zelenog sektora.

Većina predstavnika SOO u Crnoj Gori (18 od 21) priznaje nesklad između stručnog obrazovanja i zelenog sektora, dok samo tri ispitanika vjeruju suprotno. Ovo ukazuje na raširenu percepciju među SOO zajednicom u Crnoj Gori da su potrebna poboljšanja kako bi se SOO bolje uskladilo sa zahtjevima zelenog sektora.

U sve tri regije postoji značajno priznanje neusklađenosti između stručnog obrazovanja i obrazovanja i zelenog sektora. Iako tačna priroda tih neusklađenosti može varirati, očito je da postoji prostor za poboljšanje u usklađivanju SOO programa s potrebama zelenog sektora. Ovo naglašava važnost preispitivanja i poboljšanja nastavnih planova i programa SOO kako bi se riješili uočeni nedostaci, osiguralo uključivanje relevantnih vještina i znanja te premostile neusklađenosti između SOO i zelenog sektora. Radeći to, institucije za stručno obrazovanje i obuku mogu bolje opremiti diplomce potrebnim kvalifikacijama i kompetencijama kako bi zadovoljili zahtjeve tržišta rada zelenog sektora koji se razvija.

Usklađivanje postojećeg stručnog nastavnog plana i programa s potrebama zelenog sektora

Na osnovu odgovora na pitanja o usklađenosti trenutnog stručnog nastavnog plana i programa sa potrebama zelenog sektora, mogu se izvući sljedeći zaključci:

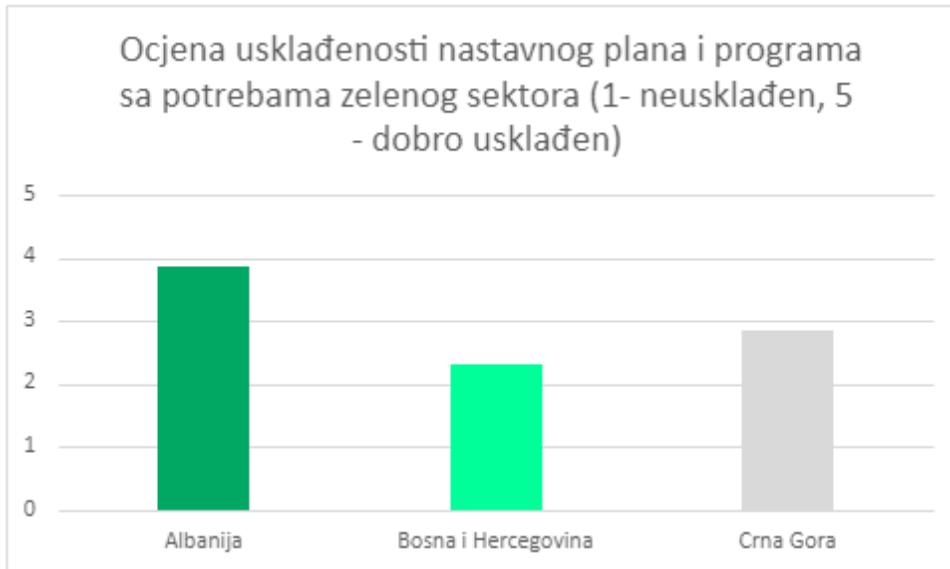
Prosječna ocjena kompatibilnosti trenutnog nastavnog plana i programa SOO sa potrebama zelenog sektora koju je dalo 27 predstavnika stručnog obrazovanja i obuke u Albaniji je 3,85 od 5. To ukazuje na umjeren nivo usklađenosti i da postoji prostor za poboljšanje u smislu uključivanja specifičnih zahtjeva i vještina potrebnih za zeleni sektor.

Prema anketi, 70% predstavnika SOO u Bosni i Hercegovini vjeruje da trenutni nastavni plan i program stručnog obrazovanja i obuke nije usklađen s potrebama zelenog sektora. Ovo ukazuje na značajnu percepciju među SOO zajednicom da nastavni plan i program ne ispunjava zahtjeve i očekivanja zelenog sektora, naglašavajući potrebu za revizijom i unapređenjem nastavnog plana i programa.

U Crnoj Gori rezultati istraživanja otkrivaju da je većina ispitanika (48%) dala najnižu ocjenu usklađenosti trenutnog stručnog nastavnog plana i programa sa potrebama zelenog sektora. To ukazuje na široko rasprostranjeno uvjerenje da on ne zadovoljava na odgovarajući način zahtjeve zelenog sektora. Distribucija odgovora pokazuje značajan udio ispitanika koji izražavaju nezadovoljstvo nastavnim planom i programom, dodatno naglašavajući potrebu za poboljšanjima.

Odgovori u anketi u sve tri regije pokazuju da trenutni kurikulum stručnog obrazovanja i obuke nije u potpunosti usklađen s potrebama zelenog sektora. Dok prosječne ocjene u Albaniji sugeriraju umjeren nivo usklađenosti, odgovori iz Bosne i Hercegovine i Crne Gore naglašavaju značajniju zabrinutost i nezadovoljstvo kompatibilnošću nastavnog plana i programa. Ovi nalazi ukazuju na važnost pregleda i revizije kurikuluma kako bi se osigurala bolja usklađenost sa specifičnim vještinama, znanjima i zahtjevima zelenog sektora. Poboljšanje nastavnog plana i programa

omogućiće učenicima da steknu kompetencije potrebne za postizanje uspjeha u zelenom sektoru i daju doprinos ciljevima održivosti svojih zemalja.

Spremnost organizacija za stručno obrazovanje i obuku za pružanje obuke o zelenim tehnologijama i praksama

Na osnovu odgovora o pitanjima o opremljenosti ustanova za SOO za pružanje obuke i obrazovanja o zelenim tehnologijama i praksama, mogu se donijeti sljedeći zaključci:

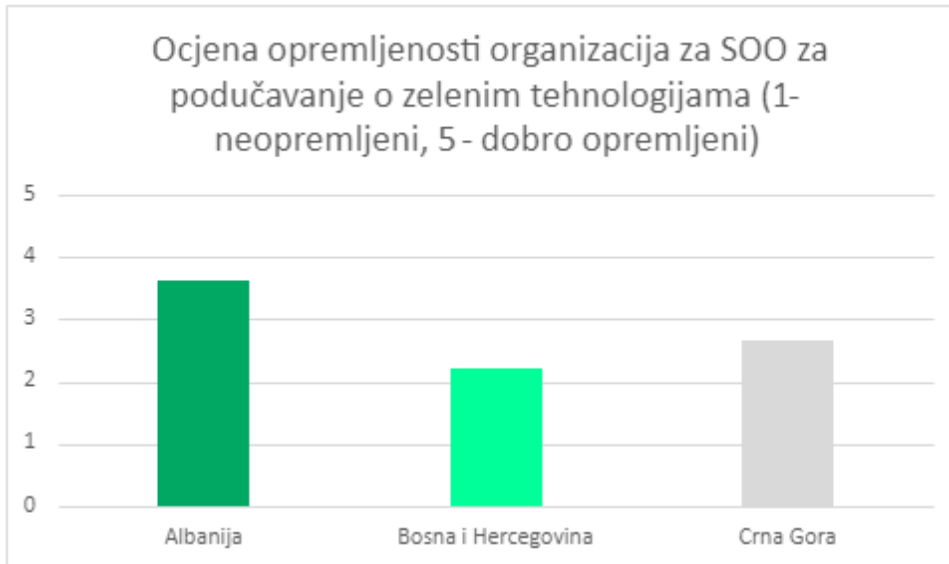
U Albaniji, 27 ispitanika je opremljenost instituta u smislu pružanja obuke i obrazovanja o zelenim tehnologijama i praksama ocijenilo sa 3,63 od 5. To navodi na umjerenu pripremljenost, što ukazuje da postoji prostor za poboljšanje u smislu resursa i objekata dostupnih za pružanje efikasne obuke o zelenim tehnologijama i praksi.

Prema rezultatima istraživanja, 65% ustanova za SOO u Bosni i Hercegovini nije opremljeno za pružanje obuke i obrazovanja o zelenim tehnologijama i praksi. To ukazuje na značajan nedostatak u pogledu resursa i infrastrukture potrebnih za pružanje sveobuhvatne nastave u ovom području. Istaknuta je potreba za ulaganjima i poboljšanjem opremljenosti i objekata ustanova za SOO za pružanje kvalitetnije obuke.

U Crnoj Gori 52% ustanova za SOO nije dobro opremljeno za pružanje obuke i obrazovanja o zelenim tehnologijama i praksi. Odgovori variraju, pri čemu znatan udio izražava nezadovoljstvo ili nedostatak odgovarajućih resursa. To ukazuje na potrebu za ulaganjem i poboljšanjem infrastrukture i opreme ustanova za stručno obrazovanje i obuku kako bi se osigurala efikasna obuka u zelenim tehnologijama i praksi.

Odgovori u anketi iz sve tri države ukazuju na opštu zabrinutost u vezi s opremom i resursima ustanova za SOO u smislu pružanja obuke i obrazovanja o zelenim tehnologijama i praksi. Dok prosječne ocjene u Albaniji ukazuju na umjeren nivo spremnosti, odgovori iz Bosne i Hercegovine i

Crne Gore naglašavaju značajan jaz i nedostatak spremnosti u tom pogledu. Ovi nalazi naglašavaju važnost povećanja resursa i objekata dostupnih ustanovama za stručno obrazovanje i obuku kako bi se adekvatno podržalo pružanje obuke u zelenim tehnologijama. Ulaganje u opremu i infrastrukturu omogućit će učenicima stručnog obrazovanja i obuke da steknu iskustvo iz prve ruke i praktične vještine potrebne za zeleni sektor, čime će se u konačnici povećati njihova zapošljivost i doprinos naporima za održivost u njihovim zemljama.

Efikasnost nastavnih metoda u pripremi učenika za zeleni sektor

Na osnovu odgovora u anketi o efikasnosti trenutnih nastavnih metoda koje se koriste u ustanovama za stručno obrazovanje i obuku za pripremu učenika za zeleni sektor, mogu se donijeti sljedeći zaključci:

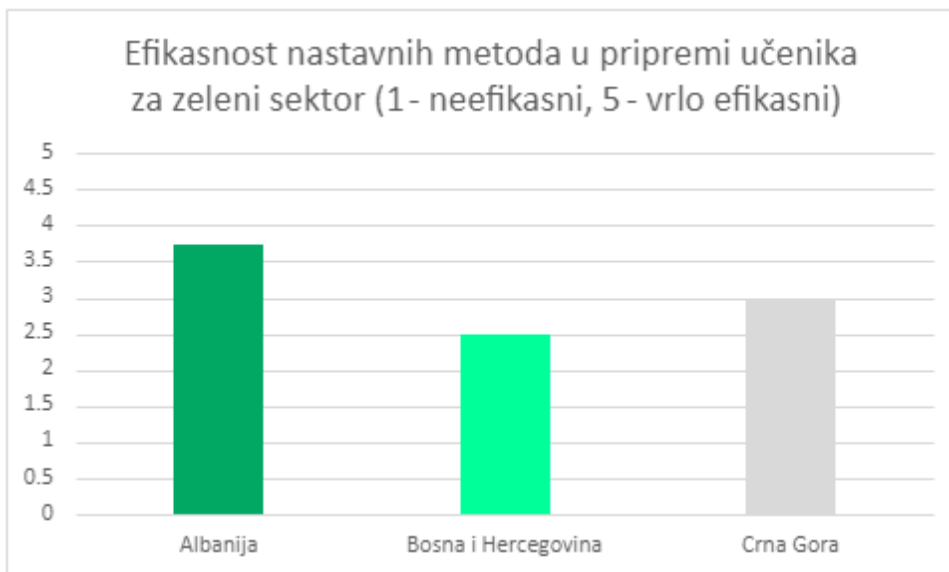
Mišljenje 27 predstavnika stručnog obrazovanja i obuke u Albaniji je da je prosječna efikasnost trenutnih metoda podučavanja koje se koriste u ustanovama za SOO u pripremi učenika za zeleni sektor 3,74 od 5. To ukazuje na umjereno pozitivnu percepciju korištenih metoda podučavanja. Međutim, još uvijek ima prostora za poboljšanje kako bi se povećala efikasnost metoda i osiguralo da su učenici dobro pripremljeni za zeleni sektor.

Rezultati istraživanja pokazuju da 55% ispitanika u Bosni i Hercegovini vjeruje da su trenutne nastavne metode koje se koriste u ustanovama za stručno obrazovanje i obuku efikasne u pripremi učenika za zeleni sektor. To ukazuje na pozitivan stav o korištenim nastavnim metodama, što ukazuje na to da se smatra da su usklađene s potrebama zelenog sektora i da na odgovarajući način pripremaju studente za buduće karijere u ovom području.

U Crnoj Gori 33,4% ispitanika smatra da trenutne metode podučavanja koje se koriste u ustanovama za SOO nisu efikasne u pripremanju učenika za zeleni sektor. Distribucija ocjena ukazuje na različitu percepciju, pri čemu znatan udio ukazuje na nezadovoljstvo ili potrebu za poboljšanjem. Ovo

naglašava važnost preispitivanja i poboljšanja metoda podučavanja kako bi se bolje uskladile sa zahtjevima i zahtjevima zelenog sektora.

Dok prosječna ocjena u Albaniji ukazuje na umjereno pozitivnu percepciju trenutnih metoda podučavanja, odgovori iz Bosne i Hercegovine i Crne Gore daju više mješovitu percepciju. Većina ispitanika u Bosni i Hercegovini smatra da su nastavne metode efikasne, što ukazuje na višu nivo zadovoljstva. Međutim, u Crnoj Gori značajan dio ispitanika izrazio je zabrinutost u pogledu efikasnosti nastavnih metoda. Ovi nalazi naglašavaju potrebu za kontinuiranom evaluacijom i poboljšanjem nastavnih metoda u ustanovama za stručno obrazovanje i obuku kako bi se osiguralo da one efikasno pripremaju učenike za zeleni sektor. Poboljšanje pristupa podučavanju, uključivanje praktičnih iskustava učenja i praćenje novih trendova i praksi može doprinijeti boljoj pripremi učenika za zahtjeve zelenog sektora.

Važnost saradnje sa privrednim subjektima iz zelenog sektora pri izradi programa obuke

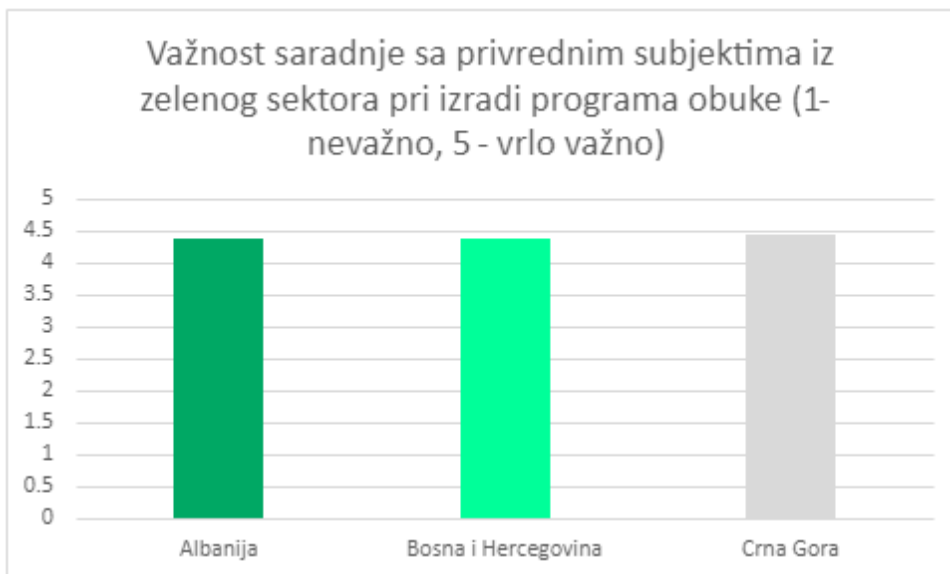
Na osnovu odgovora na pitanja o važnosti saradnje pružalaca stručnog obrazovanja i obuke s preduzećima iz zelenog sektora u definisanju i primjeni programa obuke, mogu se izvući sljedeći zaključci:

Na osnovu odgovora 27 predstavnika stručnog obrazovanja i obuke u Albaniji, prosječna ocjena važnosti saradnje pružatelja SOO s preduzećima iz zelenog sektora u pripremi i pružanju programa obuke je 4,37 od 5. Ova visoka prosječna ocjena ukazuje na to da postoji snažno slaganje među ispitanicima o značaju saradnje. Rezultati ukazuju da pružaoci SOO u Albaniji prepoznaju vrijednost partnerstva s preduzećima iz zelenog sektora kako bi poboljšali relevantnost i efikasnost programa obuke.

Rezultati istraživanja pokazuju da 19 od 20 anketiranih u Bosni i Hercegovini vjeruje da je važno da pružalac usluga SOO saraduje s preduzećima iz zelenog sektora u osmišljavanju i pružanju programa obuke. Ovaj jednoglasni odgovor naglašava saglasnost među ispitanicima o važnosti uključenosti industrije u oblikovanje programa SOO. Ova saradnja može dati nastavne planove i programe koji su relevantniji za industriju i bolje usklađivanje s potrebama tržišta rada u zelenom sektoru.

Većina ispitanika u Crnoj Gori (90,4%) ocijenila je da je važno i vrlo važno da pružatelji stručnog obrazovanja i obuke saraduju s preduzećima iz zelenog sektora u osmišljavanju i pružanju programa obuke. Ovaj visoki rezultat naglašava ključnu ulogu industrijskih partnerstava u pružanju praktičnih znanja i vještina studentima koji zadovoljavaju zahtjeve zelenog sektora. Nizak postotak ispitanika koji su odabrali nižu ocjenu (33,3% za nivo važnosti 4) pokazuje da još uvijek ima prostora za daljnji angažman s preduzećima iz zelenog sektora u procesu razvoja programa obuke.

Odgovori na anketu iz sve tri zemlje naglašavaju važnost saradnje između pružatelja stručnog obrazovanja i obuke i poslovnog zelenog sektora u osmišljavanju i primjeni programa obuke. Ovo ukazuje na saglasnost među ispitanicima o vrijednosti partnerstava u poboljšanju kvalitete i relevantnosti SOO za zeleni sektor. Visoki prosjek ocjena u Albaniji i Crnoj Gori dodatno naglašava važnost koja se pridaje ovoj saradnji. U Bosni i Hercegovini, jednoglasnost među ispitanicima odražava konsenzus o važnosti uključenosti industrije u oblikovanje SOO programa. Uprkos opštem dogovoru, možda još uvijek postoje neke prilike za povećanje nivoa saradnje, kao što pokazuje niža ocjena u Crnoj Gori. Sve u svemu, jače povezivanje s preduzećima iz zelenog sektora može dovesti do programa stručnog obrazovanja i obuke koji su efikasniji i relevantniji za industriju, te koji bolje pripremaju učenike za uspješne karijere u zelenom sektoru.

Učestalost saradnje sa privrednim subjektima iz zelenog sektora u izradi programa stručnog obrazovanja i obuke

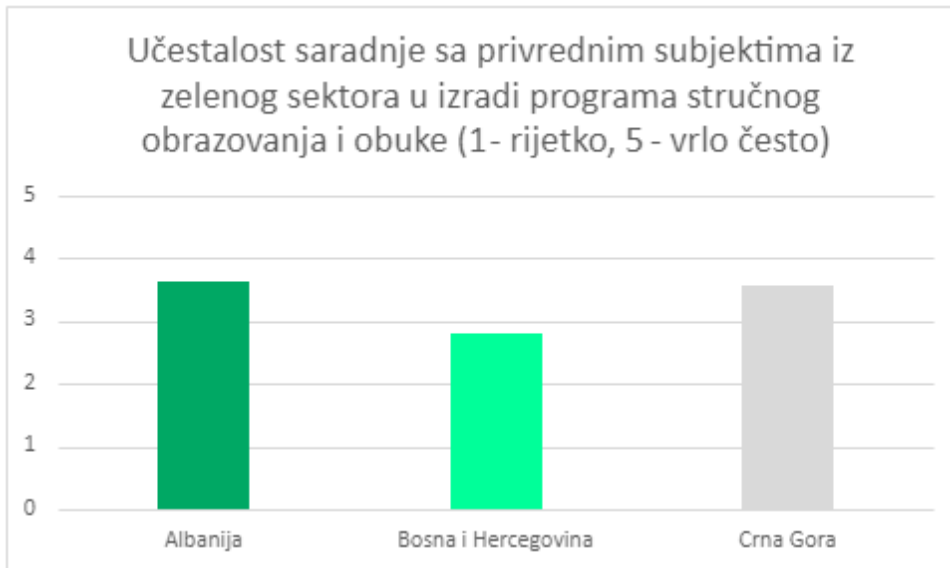
Na osnovu odgovora u anketi o učestalosti saradnje s kompanijama iz zelenog sektora na osmišljavanju i primjeni programa SOO mogu se izvući sljedeći zaključci:

Srednja ocjena od 3,63 koju je dalo 27 predstavnika stručnog obrazovanja i obuke u Albaniji ukazuje na umjeren nivo saradnje s firmama u zelenom sektoru u osmišljavanju i provedbi nastavnih planova i programa stručnog obrazovanja i obuke. Iako je rezultat iznad sredine skale (3), što pokazuje da određena saradnja postoji, još uvijek ima prostora za napredak. Rezultati ukazuju da bi moglo postojati potencijal za češći i dublji angažman s kompanijama iz zelenog sektora kako bi se povećala relevantnost i efikasnost nastavnih planova i programa stručnog obrazovanja i obuke.

Rezultati istraživanja otkrivaju da samo polovina predstavnika SOO u Bosni i Hercegovini trenutno saraduje s privrednim subjektima u zelenom sektoru na osmišljavanju i primjeni nastavnih planova i programa za SOO. To dokazuje da postoji značajan jaz u saradnji između instituta za stručno obrazovanje i obuku i preduzeća iz zelenog sektora. Povećanje saradnje sa industrijom bi moglo dovesti do toga da su nastavni planovi i programi bolje usklađeni s potrebama zelenog sektora i a zapošljivost svršenih polaznika stručnog obrazovanja i obuke veća.

U Crnoj Gori 52,4% ispitanika saraduje s privrednim subjektima u zelenom sektoru na osmišljavanju i provođenju nastavnih planova i programa stručnog obrazovanja i obuke. Iako ovo ukazuje na jaču saradnju u odnosu na Bosnu i Hercegovinu, još uvijek ima prostora za napredak, posebno imajući u vidu da je značajan dio ispitanika (28,6%) dao ocjenu 4, implicirajući da saraduju "ponekad". Jačanje saradnje moglo bi dodatno poboljšati relevantnost i kvalitet nastavnih planova i programa SOO u Crnoj Gori.

Rezultati ankete pokazuju da postoji različit stepen saradnje između organizacija za SOO i firmi u zelenom sektoru u sve tri zemlje. Dok prosječna ocjena u Albaniji dokazuje umjeren nivo saradnje, Bosna i Hercegovina ima niži nivo angažmana, pri čemu je samo pola predstavnika SOO prijavila saradnju. Crna Gora, s druge strane, pokazuje viši nivo saradnje, ali još ima prostora za napredak, jer je značajan dio ispitanika dao ocjenu 4 (ponekad). Generalno, sve tri zemlje bi mogle imati koristi od jačanja saradnje s privrednim subjektima iz zelenog sektora u izradi i primjeni nastavnih planova i programa SOO. Takva partnerstva imaju potencijal poboljšati kvalitetu, relevantnost i usklađivanje SOO s potrebama tržišta rada u zelenom sektoru, od čega imaju koristi i polaznici stručnog obrazovanja i obuke i privreda.

Učestalost istraživanja o potrebama i trendovima zelenog sektora za prilagođavanje programa stručnog obrazovanja i obuke

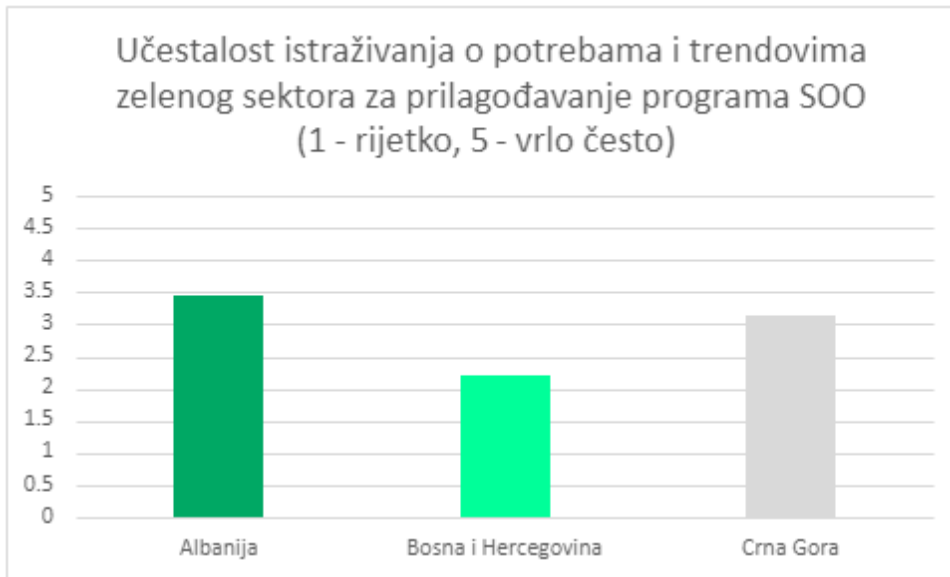
Na osnovu anketnih odgovora o učestalosti provođenja istraživanja o potrebama i trendovima zelenog sektora za ažuriranjem nastavnih planova i programa, mogu se izvući sljedeći zaključci:

Prosječna ocjena od 3,44 koju je dalo 27 predstavnika SOO u Albaniji pokazuje umjeren nivo provođenja istraživanja o potrebama i trendovima zelenog sektora za ažuriranje njihovih nastavnih planova i programa. Iako je rezultat iznad sredine skale (3), što ukazuje da se provode neka istraživanja, još uvijek ima prostora za napredak. Povećanje učestalosti i dubljeg istraživanja o potrebama i trendovima zelenog sektora može dovesti do relevantnijih i savremenijih nastavnih planova i programa.

Rezultati istraživanja pokazuju da 60% ispitanika u Bosni i Hercegovini ne provodi istraživanje o potrebama i trendovima zelenog sektora za ažuriranje svojih nastavnih planova i programa. To ukazuje na značajnu prazninu u istraživačkim aktivnostima, što bi moglo ometati usklađivanje kurikuluma SOO sa rastućim zahtjevima zelenog sektora. Povećanje istraživačkih napora u ovom području ključno je kako bi se osiguralo da programi stručnog obrazovanja i obuke ostanu relevantni i efikasni.

Samo 28,5% ispitanika u Crnoj Gori potvrdilo je da provodi istraživanje o potrebama i trendovima zelenog sektora za ažuriranje svojih nastavnih planova i programa. To ukazuje na nizak nivo istraživačke aktivnosti u poređenju s druge dvije zemlje. Provođenje više istraživanja može pomoći ustanovama za SOO u Crnoj Gori da budu informisani o najnovijim dostignućima u zelenom sektoru i da prilagode svoje nastavne planove i programe.

Rezultati istraživanja pokazuju da postoji različit stepen istraživačkih aktivnosti među organizacijama za SOO u tri zemlje. Dok Albanija pokazuje umjeren nivo istraživanja, Bosna i Hercegovina ima niži nivo angažmana, pri čemu većina ispitanika ne provodi istraživanje. Crna Gora takođe zaostaje u istraživačkim naporima, sa samo manjinom ispitanika koji se bave istraživačkim aktivnostima. Kako bi se unaprijedilo usklađivanje nastavnih planova i programa SOO s potrebama i trendovima zelenog sektora privrede, neophodno je da sve tri zemlje povećaju svoje istraživačke napore. Provođenjem redovnih i sveobuhvatnih istraživanja, institucije za stručno obrazovanje i obuku mogu biti u toku sa zahtjevima zelenog sektora i osigurati da su njihovi nastavni planovi i programi opremljeni za pripremu učenika za tržište rada koje se razvija. To bi dovelo do boljih rezultata za polaznike stručnog obrazovanja i obuke i doprinijelo ukupnom rastu zelenog sektora u svakoj zemlji.

Mjerenje uspjeha SOO programa u zapošljavanju

Na osnovu odgovora u anketi o tome kako se mjeri uspjeh programa stručnog obrazovanja i obuke u smislu zapošljivosti u zelenom sektoru, mogu se izvući sljedeći zaključci:

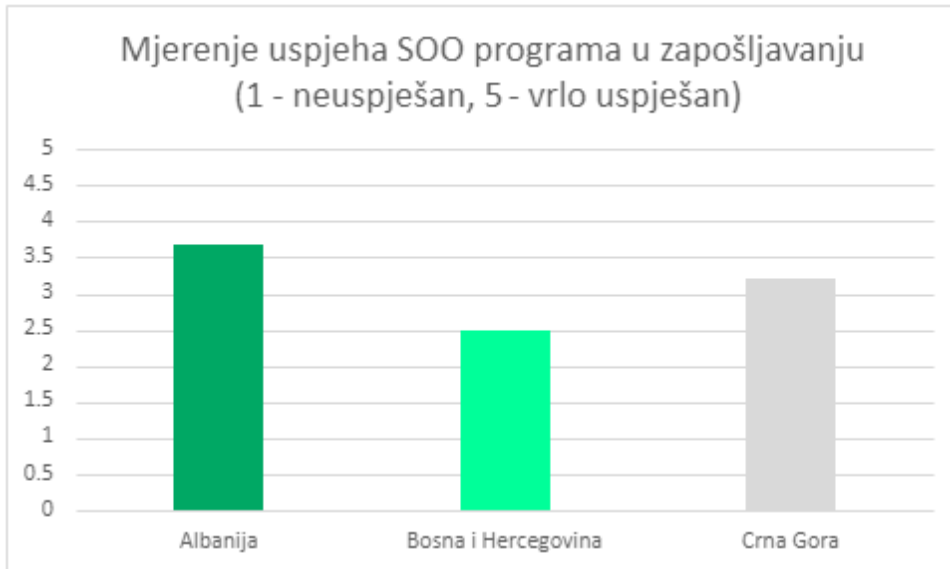
Prosječna ocjena od 3,67 koju je dalo 27 predstavnika stručnog obrazovanja i obuke u Albaniji ukazuje na umjeren nivo povjerenja u mjerenju uspjeha programa stručnog obrazovanja i obuke u smislu zapošljivosti u zelenom sektoru. Iako je rezultat iznad sredine skale (3), što ukazuje na određen nivo efikasnosti, još uvijek ima prostora za poboljšanje. Usvajanje sveobuhvatnijih metrika koje se temelje na podacima može pružiti bolji uvid u ishode programa stručnog obrazovanja i obuke i njihov uticaj na zapošljivost u zelenom sektoru.

Rezultati istraživanja pokazuju da polovica ispitanika u Bosni i Hercegovini vjeruje u uspjeh SOO programa u smislu zapošljivosti u zelenom sektoru. Ovo ukazuje na mješovitu percepciju među predstavnicima stručnog obrazovanja i obuke po pitanju efikasnosti njihovih metoda mjerenja. Kako bi se osigurale preciznije procjene i povećala zapošljivost đaka stručnog obrazovanja i obuke u zelenom sektoru, ključno je da institucije za stručno obrazovanje i obuku uspostave jasne i standardizirane mjere uspjeha i redovito ocjenjuju rezultate.

Samo 30% ispitanika u Crnoj Gori vjeruje u uspjeh SOO programa u smislu zapošljivosti u zelenom sektoru. To ukazuje na niži nivo povjerenja u poređenju s druge dvije zemlje. Poboljšanje metoda mjerenja i prikupljanje više podataka o ishodima zapošljivosti može pomoći ustanovama za stručno obrazovanje i obuku u Crnoj Gori da steknu bolji uvid u efikasnost svojih programa i donesu informirane odluke za povećanje zapošljivosti.

Rezultati istraživanja pokazuju da postoji potreba za poboljšanjem u mjerenju uspjeha programa stručnog obrazovanja i obuke u smislu zapošljivosti u zelenom sektoru u sve tri zemlje. Dok Albanija pokazuje umjeren nivo povjerenja, Bosna i Hercegovina i Crna Gora imaju prostora za napredak.

Primjena sveobuhvatnijih i standardiziranih metoda mjerenja može dovesti do boljeg uvida u ishode programa stručnog obrazovanja i obuke te omogućiti organizacijama za stručno obrazovanje i obuku da identificiraju područja koja su jaka i područja koja trebaju poboljšanja. Uspostavljanjem jasnih metrika temeljenih na podacima, institucije za stručno obrazovanje i obuku mogu kontinuirano poboljšavati svoje programe i osigurati da maturanti budu bolje pripremljeni i opremljeni za uspješne karijere u zelenom sektoru. To bi zauzvrat pridonijelo ukupnom rastu i razvoju zelenog sektora u svakoj zemlji.

Svijest o mogućnostima zapošljavanja u zelenom sektoru od strane organizacija za stručno obrazovanje i obuku

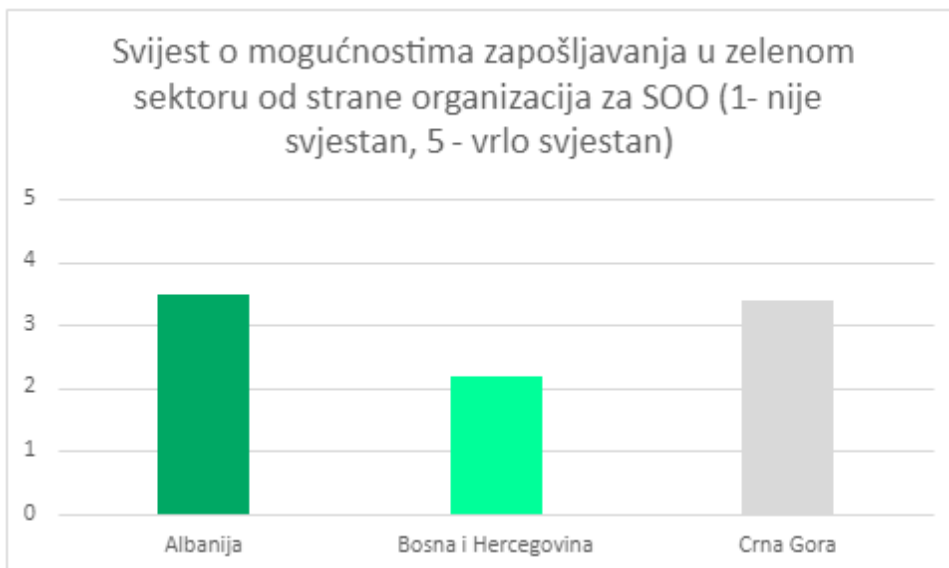
Na osnovu odgovora na pitanja o nivou svijesti organizacija za SOO o trenutnim i budućim mogućnostima zapošljavanja u zelenom sektoru, mogu se izvući sljedeći zaključci:

Prosječna ocjena od 3,48 koju je dalo 27 predstavnika stručnog obrazovanja i obuke u Albaniji ukazuje na umjerenu nivo svijesti među ustanovama za SOO o trenutnim i budućim mogućnostima zapošljavanja u zelenom sektoru. Iako je rezultat iznad sredine skale (3), što ukazuje na određenu svijest, ima prostora za poboljšanje. Institucije za stručno obrazovanje i obuku u Albaniji treba da nastoje ostati u toku s najnovijim trendovima i razvojem u zelenom sektoru kako bi bolje uskladili svoje programe s potrebama industrije.

Rezultati istraživanja govore da 14 od 20 ispitanika u Bosni i Hercegovini dovodi u pitanje nivo svijesti organizacija koje vrše SOO o mogućnostima zapošljavanja u zelenom sektoru. To ukazuje na nedostatak povjerenja među nekim predstavnicima stručnog obrazovanja i obuke u pogledu znanja njihovih organizacija o trenutnom i budućem tržištu rada u zelenom sektoru. Kako bi premostili ovaj jaz, institucije za SOO treba da uspostave jače veze s industrijom, provode redovne procjene tržišta rada i aktivno saraduju sa poslodavcima kako bi razumjeli zahtjeve zelenog sektora.

U Crnoj Gori 42,8% ispitanika vjeruje da su organizacije za stručno obrazovanje svjesne trenutnih i budućih mogućnosti zapošljavanja u zelenom sektoru. Međutim, ima prostora za napredak, budući da je gotovo četvrtina ispitanika (23,8%) nivo svijesti ocijenila ocjenom 2. Institucije za stručno obrazovanje i obuku u Crnoj Gori mogu povećati svoju svijest sarađujući s industrijom, učesćem u događajima umrežavanja i provođenjem istraživanja o potrebama tržišta rada u zelenom sektoru.

Rezultati istraživanja pokazuju da postoji prostor za poboljšanje svijesti organizacija koje se bave SOO u vezi trenutnih i budućih mogućnosti zapošljavanja u zelenom sektoru u sve tri zemlje. Dok Albanija i Crna Gora pokazuju umjeren nivo svijesti, Bosna i Hercegovina ukazuje na veću potrebu za unapređenjem. Kako bi bolje pripremili učenike za tržište rada u zelenom sektoru, organizacije za SOO u svim bi se zemljama trebali usredotočiti na poboljšanje razumijevanja zahtjeva i trendova industrije. To se može postići povećanom saradnjom s preduzećima iz zelenog sektora, provođenjem redovnih istraživanja tržišta rada i razvojem jačih veza s poslodavcima i stručnjacima iz industrije. Povećanjem svijesti, organizacije za SOO mogu osigurati da njihovi polaznici budu dobro opremljeni da zadovolje potrebe zelenog sektora i doprinesu njegovom rastu i održivosti.

Fleksibilnost ustanova za stručno obrazovanje i obuku u prilagođavanju promjenjivim potrebama zelenog sektora

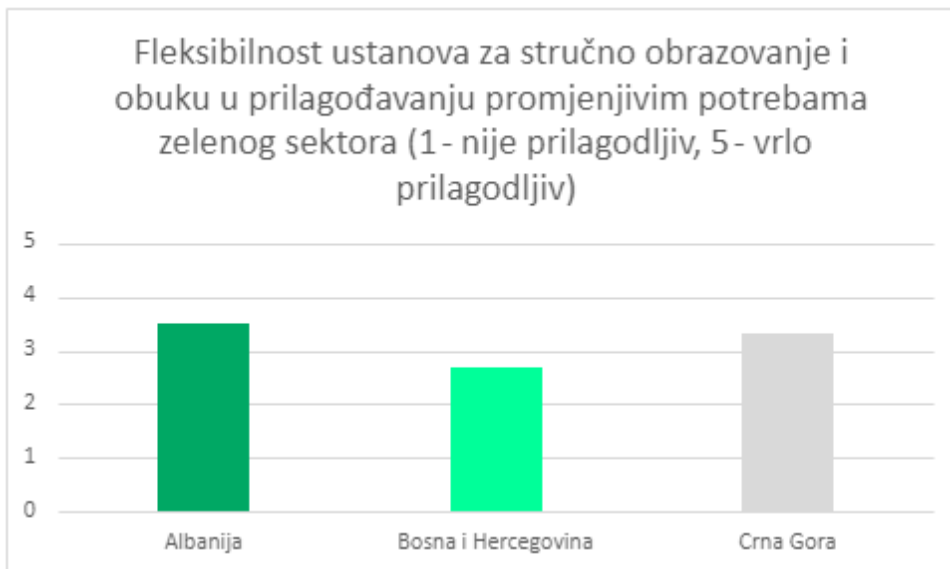
U vezi sa fleksibilnosti ustanova za SOO u prilagođavanju svojih nastavnih planova i programa promjenjivim potrebama zelenog sektora, anketa nudi sledeće podatke:

Prosječna ocjena od 3,52 koju je dalo 27 predstavnika SOO-a u Albaniji ukazuje na umjeren nivo fleksibilnosti među organizacijama za SOO. Organizacije za SOO u Albaniji trebali bi težiti tome da budu agilniji i spremniji na promjenjive zahtjeve zelenog sektora. Povećanje njihove fleksibilnosti može im pomoći da bolje usklade svoje nastavne planove i programe s dinamičnim potrebama industrije i osiguraju da su njihovi polaznici dobro pripremljeni za zeleno tržište rada koje se razvija.

Rezultati istraživanja ukazuju da su organizacije za SOO u Bosni i Hercegovini ocijenjeni kao prosječno fleksibilni u prilagođavanju svojih nastavnih planova i programa promjenjivim potrebama zelenog sektora. Institucije za stručno obrazovanje i obuku u Bosni i Hercegovini trebali bi se usredotočiti na razvoj inicijativnijeg pristupa promjenama nastavnih planova i programa, traženje povratnih informacija od zainteresiranih strana u industriji i redovito ažuriranje svojih programa kako bi odražavali najnovija kretanja u zelenom sektoru.

38,1% ispitanika u Crnoj Gori vjeruje da su organizacije za SOO u njihovoj zemlji fleksibilni u prilagođavanju svojih nastavnih planova i programa promjenjivim potrebama zelenog sektora. Ovo ukazuje na to da značajan dio ispitanika percipira razumnu nivo fleksibilnosti. Kako bi poboljšali svoju prilagodljivost, institucije za stručno obrazovanje i obuku u Crnoj Gori mogu uspostaviti jaču saradnju s preduzećima iz zelenog sektora, uključiti se u stalne dijaloge sa stručnjacima iz industrije i aktivno sudjelovati u inicijativama za razvoj radne snage.

Rezultati istraživanja pokazuju da organizacije za SOO u sve tri zemlje pokazuju umjeren nivo fleksibilnosti u prilagođavanju nastavnih planova i programa promjenjivim potrebama zelenog sektora. Dok Albanija i Crna Gora pokazuju sličan nivo prilagodljivosti, Bosna i Hercegovina može biti opisana sa "prosječno fleksibilna". Ovo pokazuje da postoji zajednička prilika za sve zemlje da poboljšaju fleksibilnost svojih instituta za SOO. Budući da bolje reaguju na promjene u industriji i blisko sarađuju sa zelenim sektorom, organizacije za stručno obrazovanje i obuku mogu obezbjediti relevantnost njihovih programa za pripremu učenika za karijere u zelenom sektoru koji se brzo razvija.

Mogućnosti stažiranja i učenja zasnovanog na radu u ustanovama za stručno obrazovanje i obuku za zeleni sektor

Na osnovu odgovora u anketi u vezi s mogućnosti stažiranja i učenja zasnovanog na radu u ustanovama za SOO kako bi se učenici pripremili za zeleni sektor, mogu se izvući sljedeći zaključci:

U Albaniji, od 27 anketiranih predstavnika stručnog obrazovanja i obuke, 22 su izjavila da pružaju stažiranje i prilike za učenje zasnovano na radu u organizacijama za stručno obrazovanje i obuku kako bi pripremili učenike za rad u zelenom sektoru, dok je pet predstavnika stručnog obrazovanja i obuke navelo da to ne čine. Ovo pokazuje da većina ustanova za stručno obrazovanje i obuku u Albaniji ima praktičnu nastavu, što može biti korisno za učenike koji žele raditi u zelenom sektoru. Međutim, još uvijek ima prostora za napredak jer neke organizacije ne nude takve mogućnosti.

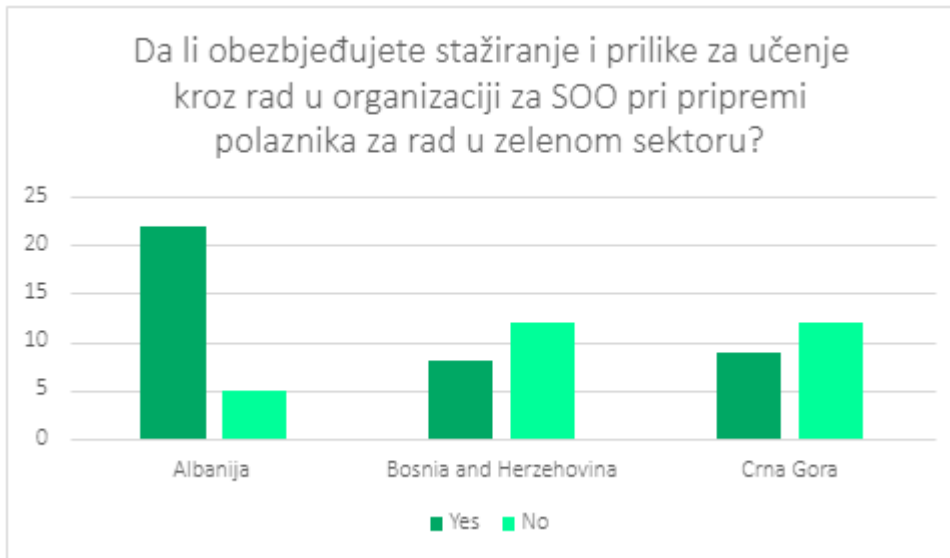
Među 20 anketiranih predstavnika stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini, osam ih je izjavilo da pružaju mogućnosti stažiranja i učenja zasnovanog na radu u ustanovama za SOO za zeleni sektor, dok je 12 predstavnika izjavilo da to ne čine. Ovo ukazuje na to da postoji nedostatak mogućnosti učenja zasnovanog na radu u znatnom broju ustanova za stručno obrazovanje i obuku u zemlji. Kako bi bolje pripremili studente za zeleni sektor, sve organizacije treba da razmotre uključivanje praktičnih iskustava i stažiranja u svoje programe.

Od 21 ispitanog predstavnika SOO u Crnoj Gori, devet ih je izjavilo da pružaju prilike za stažiranje i učenje kroz rad u ustanovama za stručno obrazovanje i obuku za zeleni sektor, dok je 12 predstavnika navelo da to ne čine. Kao i u Bosni i Hercegovini, postoji potreba za pojačanim naporima za uvođenje iskustava učenja kroz rad u institucije za SOO kako bi se poboljšala spremnost učenika za tržište rada u zelenom sektoru.

Rezultati istraživanja naglašavaju različite stepene uključenosti u stažiranje i prilike za učenje zasnovano na radu među organizacijama za stručno obrazovanje i obuku u tri zemlje. Albanija pokazuje najveću uključenost, a većina ustanova za SOO pruža takve mogućnosti. Međutim, Bosna i Hercegovina i Crna Gora se suočavaju s izazovima u ovom aspektu, budući da značajan broj organizacija za stručno obrazovanje i obuku u tim zemljama ne nudi studentima stažiranje i iskustva učenja kroz rad.

Kako bi premostili jaz, organizacije za SOO u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori treba da razmotre uspostavljanje jačih veza s preduzećima iz zelenog sektora kako bi se ponudile mogućnosti praktične obuke i promocija inicijativa za učenje zasnovano na radu. Pružajući učenicima iskustva iz stvarnog svijeta, SOO ih mogu bolje opremiti za uspješne karijere u dinamičnom i rastućem zelenom sektoru.

Potrebe za vještinama i izazovi u zelenom sektoru zapadnog Balkana

Na osnovu odgovora predstavnika SOO o potrebama za vještinama u ustanovama za stručno obrazovanje i o izazovima s kojima se suočava zeleni sektor u regiji zapadnog Balkana, mogu se izvući sljedeći zaključci:

Izazovi koje su spomenuli predstavnici stručnog obrazovanja i obuke u Albaniji uključuju potrebu za većom saradnjom s preduzećima kako bi se učenicima olakšala stručna praksa. Ažuriranje informacija o zelenom sektoru i uspostavljanje jače saradnje s preduzećima za zapošljavanje pripravnika takođe su ključni aspekti. Osim toga, izgradnja kapaciteta i rješavanje izazova omogućavanja odraslima da uđu na tržište rada u zelenom sektoru istaknuti su kao ključna područja poboljšanja.

Predstavnici SOO-a u Bosni i Hercegovini naglasili su potrebu poboljšanja laboratorijskih kapaciteta odgovarajućom opremom kako bi se učenici bolje upoznali s principima i tehnologijama obnovljivih izvora energije. Jačanje laboratorijskih kapaciteta obrazovnih ustanova i transformacija nastavnih planova i programa identifikovani su kao ključna područja za poboljšanje. Spomenuto je i sistemsko razvijanje svijesti o zelenom sektoru te povećanje ulaganja u opremu za demonstraciju primjene zelene ekonomije. Štoviše, prepoznata je potreba da se ekološki odgoj i obrazovanje što prije uključi u učenje učenika te da se kroz partnerstvo s nevladinim organizacijama unaprijedi saradnja između državnih institucija i škola.

U Crnoj Gori je naglašeno da postoji nedostatak sveobuhvatnih obrazovnih modela za zeleni sektor. Ispitanici su izrazili potrebu uključivanja obrazovanja u zelenom sektoru kao sastavnog dijela redovnog kurikuluma, a ne kao djelomičnog dodatka.

Odgovori predstavnika SOO-a u sve tri zemlje naglašavaju poznate izazove s kojima se zeleni sektor suočava u regiji zapadnog Balkana. Ti izazovi uključuju potrebu za boljom saradnjom s preduzećima, ažuriranje informacija o zelenom sektoru i jačanje kapaciteta za praktična iskustva učenja. Osim toga,

prepoznata je potreba za poboljšanjem ekološkog obrazovanja od najranije dobi i uspostavljanjem snažnijeg partnerstva između obrazovnih institucija i relevantnih dionika.

Za rješavanje ovih izazova ključno je da organizacije za stručno obrazovanje i preduzeća u zelenom sektoru blisko saraduju, osiguravajući stažiranje, prilike za učenje zasnovano na radu i najnovija znanja o industriji. Štoviše, ulaganje u suvremenu laboratorijsku opremu i integracija obrazovanja o zelenom sektoru u redovni nastavni plan i program može značajno poboljšati spremnost učenika za tržište rada u zelenom sektoru. Napori u ovim područjima mogu doprinijeti održivijoj i kvalificiranijoj radnoj snazi u regiji zapadnog Balkana.

Sažetak ključnih nalaza: Terensko istraživanje predstavnika stručnog obrazovanja i obuke u zelenom sektoru zapadnog Balkana

Analiza rezultata terenskog istraživanja predstavnika SOO na zapadnom Balkanu:

Istraživanje ukazuje na sve veći interes za održivost i brigu o ekologiji među predstavnicima SOO u Albaniji. Mnoge organizacije za SOO nude programe obuke usmjerene na obnovljive izvore energije i upravljanje otpadom, odražavajući predanost rješavanju potreba zelenog sektora. Najcjenjenije vještine u ekologiji su poznavanje ekoloških načela i praksi, razumijevanje ekoloških propisa i stručnost u upravljanju otpadom i recikliranju. Međutim, postoji potreba za poboljšanjem vještina povezanih s projektovanjem i gradnjom održivih zgrada, koje su ispitanici smatrali manje važnima.

Znatan broj predstavnika stručnog obrazovanja i obuke (15 od 27) uočava neusklađenost između SOO i zelenog sektora, što ukazuje na potrebu za daljim istraživanjem i potencijalnim prilagodbama plana i programa kako bi se učenici bolje pripremili za zelene karijere. U prosjeku, predstavnici SOO ocijenili su kompatibilnost trenutnog stručnog nastavnog plana i programa s potrebama zelenog sektora kao umjerenu (3,85 od 5), ukazujući na potencijal za poboljšanje.

Predstavnici SOO prepoznaju saradnju s preduzećima iz zelenog sektora kao ključnu jer može dovesti do boljeg usklađivanja programa obuke s potrebama industrije. Međutim, postoji prostor za poboljšanje u ovom području, budući da je 5 od 27 predstavnika izjavilo da ne nudi takve mogućnosti, što ukazuje na potrebu za jednakim pristupom osposobljavanju zelenog sektora u svim ustanovama za SOO.

Organizacije za SOO u Bosni i Hercegovini nude programe obuke u upravljanju otpadom i obnovljivim izvorima energije, pokazujući predanost rješavanju potreba zelenog sektora. Međutim, istraživanje ukazuje na nedostatak fokusa na održivu poljoprivredu i zeleno finansiranje, što predstavlja prostor za poboljšanje.

Učenici SOO u Bosni i Hercegovini visoko su ocijenili svoje vještine o principima ekološke održivosti, tehnologijama obnovljive energije i upravljanju otpadom, što ukazuje na efikasnost trenutne obuke

u ovim područjima. Međutim, predstavnici SOO izrazili su zabrinutost zbog nastavnog plana i programa, pri čemu je 70% potvrdilo neusklađenost sa potrebama zelenog sektora.

Kako bi se premostio jaz između SOO i zelenog sektora, predstavnici SOO identifikovali su potrebu za intenzivnom saradnjom s privrednim subjektima iz zelenog sektora u osmišljavanju i provedbi nastavnog programa. Nadalje, potrebno je povećati ulaganje u opremu ili nadogradnju postojeće opreme kako bi se bolje podržalo obrazovanje i obuka u zelenim tehnologijama. Provođenje više istraživanja o potrebama i trendovima zelenog sektora takođe je ključno za ažuriranje nastavnih planova i programa i osiguravanje bolje usklađenosti.

Predstavnici SOO u Crnoj Gori prvenstveno pružaju programe obuke za obnovljivu energiju, upravljanje otpadom i zelenu gradnju, što ukazuje na nastojanje da se odgovori na potrebe zelenog sektora. Međutim, evidentan je nedostatak znanja o zelenim poslovima i vještina potrebnih za zeleni sektor među učenicima.

Spremnost svršenih polaznika za ulazak na tržište rada u zelenom sektoru ocijenjena je prosječnom ocjenom 3,05 od mogućih 5, što ukazuje na prostor za poboljšanje. Predstavnici SOO takođe su istakli da trenutni kurikulum nije u potpunosti usklađen s potrebama zelenog sektora, što ukazuje na potrebu za prilagodbama.

Kako bi bolje podržali obrazovanje u zelenom sektoru, predstavnici SOO naglasili su važnost saradnje s preduzećima u zelenom sektoru i ulaganja u opremu. Provođenje više istraživanja o potrebama i trendovima zelenog sektora takođe se smatra ključnim za ažuriranje nastavnih planova i programa.

Sve u svemu, rezultati terenskog istraživanja otkrivaju i prednosti i područja za poboljšanje usklađivanja programa stručnog obrazovanja i obuke sa zelenim sektorom na zapadnom Balkanu. Postoji značajan interes za održivost i upravljanje životnom sredinom u sve tri zemlje, s naglaskom na obnovljive izvore energije i programe obuke za upravljanje otpadom. Međutim, nedostaje uključivanje drugih zelenih sektora, kao što su održiva poljoprivreda i zeleno finansiranje, što predstavlja jaz u sveobuhvatnom zelenom obrazovanju.

Zajednička zabrinutost u svim zemljama je percipirana neusklađenost između SOO obrazovanja i zelenog sektora, što ukazuje na potrebu za prilagodbom nastavnog plana i programa kako bi se učenici bolje pripremili za zelene karijere. Suradnja s preduzećima iz zelenog sektora prepoznata je kao ključna za osmišljavanje učinkovitih programa obuke, ali postoji prostor za poboljšanje u ovom aspektu.

Nadalje, ulaganje u opremu ili nadogradnje te provođenje istraživanja o potrebama i trendovima zelenog sektora ključni su koraci prema poboljšanju efikasnosti programa stručnog obrazovanja i obuke u pripremi učenika za zelene poslove.

Zaključno, rješavanje uočenih nedostataka i područja poboljšanja biće od ključne važnosti za razvoj kvalifikovane radne snage sposobne pridonijeti rastu i razvoju zelenog sektora u regiji zapadnog Balkana. Usklađivanjem SOO programa s potrebama industrije, jačanjem saradnje s preduzećima i širenjem opsega obuke u zelenom sektoru, Albanija, Bosna i Hercegovina i Crna Gora mogu zajedno unaprijediti inicijative održivosti i zaštite životne sredine u regiji.

Co-funded by
the European Union

Finansira Evropska unija. Izneseni stavovi i mišljenja su odgovornos autora i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Evropske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Niti Evropska unija ni EACEA ne mogu biti odgovorni za njih.

Prema održivoj budućnosti: zaključci o zelenom sektoru zapadnog Balkana

Nalazi teoretskog i terenskog istraživanja naglašavaju rastući značaj zelenog sektora na zapadnom Balkanu, posebno u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Dok se svaka zemlja suočava s jedinstvenim izazovima, sve one dijele **zajedničku predanost promociji obnovljive energije, energetske efikasnosti, upravljanja otpadom i održive poljoprivrede za privredni razvoj, energetske sigurnost i zaštitu životne sredine.**

U Albaniji je postignut značajan privredni napredak, sa značajnim udjelom obnovljive energije u energetske miks, iz hidroelektrana. Međutim, pretjerano oslanjanje na fosilna goriva, uvoz energije i varijabilnost padavina predstavljaju izazove za energetske sigurnost i održivost. Kako bi prevladala te izazove i podstakla rast sektora obnovljive energije, albanska vlada prepoznaje potrebu za jačanjem institucija za SOO. Ključni koraci u rješavanju neusklađenosti vještina i njegovanju kvalifikovane radne snage za zeleni sektor su angažman privatnog sektora, saradnja s organizacijama za SOO i razvoj nastavnih planova i programa za oblast obnovljive energije.

U Bosni i Hercegovini, zeleni sektor doživljava rast i tražnju, posebno u obnovljivim izvorima energije, energetske efikasnosti i upravljanju otpadom. Međutim, i dalje postoje izazovi vezani uz otvaranje radnih mjesta i tržište rada. Dok vlada tek treba donijeti posebne zakone za zeleni sektor, napredak je evidentan u raznim industrijama. Ustanove za SOO igraju ključnu ulogu u pripremanju učenika za zeleni sektor, ali potrebna su poboljšanja kako bi se nastavni planovi i programi bolje uskladili s potrebama sektora. Poboljšanje saradnje između organizacija za stručno obrazovanje i obuku i poslodavaca, primjena programa učenja zasnovanih na radu i povećanje fleksibilnosti nastavnog plana i programa ključni su za premošćivanje jaza u vještinama i promocija rasta zelenih poslova.

Crna Gora prepoznaje vrijednost obrazovanja za izgradnju društva zasnovanog na znanju i provela je reforme na svim razinama obrazovanja. Iako je ozelenjavanje uslužnih djelatnosti, osobito u trgovini na veliko i malo, obećavajuće, ostaju izazovi u modernizaciji škola i podršci profesionalnom razvoju nastavnika. Bliska saradnja između obrazovnih institucija, privatnog sektora i javnog sektora ključna je za ažuriranje nastavnih planova i programa i razvoj tehničkih vještina u novim zelenim tehnologijama.

Dio terenskog istraživanja naglašava perspektive predstavnika SOO-a na zapadnom Balkanu. Postoji sve veći interes za održivost i upravljanje životnom sredinom među predstavnicima SOO-a u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Iako su uloženi napor da se ponude programi obuke za obnovljive izvore energije i upravljanje otpadom, još uvijek ima prostora za poboljšanje u usklađivanju kurikuluma stručnog obrazovanja i obuke s potrebama zelenog sektora. Suradnja s preduzećima iz zelenog sektora prepoznata je kao ključna za efikasne programe obuke, ali potrebna su daljnja ulaganja u opremu i istraživanje potreba sektora.

Uporedni zaključak naglašava da sve tri zemlje zapadnog Balkana bilježe rast u zelenom sektoru, s fokusom na obnovljivu energiju, energetske efikasnost i upravljanje otpadom. Rješavanje izazova očekivanih plata, nedostatka programa obuke, odliva mozgova i ograničene svijesti o zelenim

poslovima ključno je za njegovanje kvalifikovane radne snage. Jačanje organizacija za stručno obrazovanje i obuku, zajednička izrada nastavnih planova i programa u skladu s potrebama zelenog sektora i pružanje prilika za profesionalni razvoj i stažiranje ključni su faktori u premošćivanju jaza u vještinama i promociji održivog rasta.

Sveobuhvatno istraživanje naglašava potrebu za sveobuhvatnim pristupom za rješavanje izazova i razvoj mogućnosti u zelenom sektoru i ustanovama SOO na zapadnom Balkanu. Usklađivanjem obrazovanja i obuke s potrebama tržišta rada i efikasnom saradnjom s preduzećima, Albanija, Bosna i Hercegovina i Crna Gora mogu stvoriti mnoge prilike za stvaranje zelenih radnih mjesta, privredni rast i ekološku održivost. Rješavanjem uočenih nedostataka i područja za poboljšanje, ove zemlje mogu zajednički unaprijediti održivost i ekološke inicijative u regiji i otvoriti put za uspješan prijelaz na zelenu privredu.

Co-funded by
the European Union

Finansira Evropska unija. Izneseni stavovi i mišljenja su odgovornost autora i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Evropske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Niti Evropska unija ni EACEA ne mogu biti odgovorni za njih.